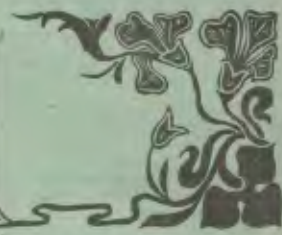

ԾԱԶԻԿ

ՇԱԲԱՐԱՐԵՐՐ

ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

16րդ ՏԱՐԻ.—ԹԻԻ 21. (560)

21 ՅՈՒՆԻՍ 1903

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ներդրողական Կրթութիւն

Մ. ՇԱՄՏԱՆՃԵԱՆ

Հոգեբանական Էջեր

Հոգեախտութիւն

ՅՈՎՀ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Ոսկեղար եւ Վեցեակ

Հանգամանք Ոսկեղինիկ Լեզուին

Յ. ԳՈՒՐԳԷՆ

Դրիչս (Բանաստեղծութիւն)

ԳԻՍԱԿ

Գրական Նիւեր

Քննադատութիւն եւ Գրադատութիւն
ԵՐԵՒԱՆ

«Գիրական»

Ա. ԴԼՈՐԳԵԱՆ

Միսրիկ Խաւկիկի Ներք

Ե. ԳՕԼԱՆՃԵԱՆ

Հանճարեղ Մարդիկ եւ Ամուսնական
Կեանք

ԳՐԻԶ

Խաւրեղի Գաւառաբարբառ

Յ. Տ. Յ.

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱԺԻՆ

Հրդեհի Դէմ Ապահովագրութիւն
Ապահովագրական Լուրեր

Նամակ կամ որ եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

درعليه ده غلطه ده قورشولو خاتمه نومرو ۷ زاغيك غزتهسى ادارهسى

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԺԱՂԻԿԻ

Կալարա, Բուրեռնլու Խան քիւ 7

RÉDACTION DE LA REVUE „DZAGHIK“

Kourchoum Han N° 7, Galata, Constantinople.

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԵՑԱԻ

ԱՆԳԼԵՐԵՆԵ-ՀԱՅԵՐԵՆ

ԳՐՊԱՆԻ ԲԱՌԱՐԱՆԸ

Որ կը լրացնէ կարեւոր պէտք մը ուսանողներու, ճամբորդներու եւ առեւտրական գործերով զբաղողներու համար:

Գին 8 Ղրշ:

Կը գտնուի բոլոր գրալաճառներուն քով:

Կեդրոնատեղին է Սագաեան Տպարան

Մեծաքանակ զնոդներու գեղջ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԴԱՆԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ ԾԱՂԻԿԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԱՆԽԻԿ Է ԲԱՑԱՐՁԱԿԱՊԵՍ

Գաշառներու համար	տարեկան	60	դր.
„ „	վեցամսեայ	30	„
Պոչոյ համար	տարեկան	50	դր.
„ „	վեցամսեայ	25	„
Արտատահմանի համար	տարեկան	14	ֆր.
„ „	վեցամսեայ	7	ֆր.

Ըաժանորդագրութիւնները կը սկսին ստէն տնայ 1ին

ՁԵՌՔԷ ՀԱՏԸ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՓԱՐԱՅ

Առանց բաժանորդագրի ներդրման բաժանորդագրութեան համար եղած գրութիւնները նկատողութեան չեն առնուիր:

Շաբաթաթերթիս հին թիւերը կը ծախուին Պոլիս, Կամուրջին գլուխ քաղաքաւաճառ Միսաք աղային քով

ԾԱԶԻՎ

ՇԱԲԱՐԱՐԵՐՐ

ԱՄԵՆ ԿԱՍՏԱՆԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԿԱՍՏԱՆԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ

16-րդ ՏԱՐԻ.—ԹԻՒ 21. (560)

21 ՅՈՒՆԻՍ 1903

ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Ասկից չորս տարիի չափ առաջ հիսամ. սեայ Մասիսի մէջ, խօսելով նոր սերունդին նախակրթութեան վրայ, կ'ըսէի թէ առանց առողջ ու նորադոյն սկզբունքներով կազմակերպուած նախակրթարաններու, կարելի չէ արդիւնաւոր երկրորդական վարժարաններ ունենալ: Այսօր ուր կ'առաջադրեմ երկրորդական կրթութեան դերին ու անոր կազմակերպութեան մասին խօսիլ, հարեւանցի ակնարկ մը կ'ուզեմ ձգել մեր նախակրթութեան վրայ:

Արդարութիւնը պարտք կը դնէ վրաս խոստովանելու թէ, որքան որ բացարձակօրէն առնելով մեր նախակրթարանները, բազմացուած վիճակէ մը բաւականին հեռու են, եւ սակայն յարաբերաբար, վերջին հօթը տարիներուն շարժում մը ցոյց կուտան դէպի առ երեւոյթ լաւացում: Մայրաքաղաքիս վրայ մասնաւորելով մեր խօսքը, Պոլսոյ բոլոր նախակրթարաններուն մէջ 1897ին կային ընդամենը, մանչ եւ աղջիկ միասին հաշուելով 3765 աշակերտներ, 199 ուսուցիչներով եւ ուսուցչուհիներով, մինչդեռ 1903 դպրոցական տարեշրջանին եղած են 5419 աշակերտներ 305 հոգիի երկսեռ ուսուցչական մարմնով մը, Հետեւաբար ասկէ 7 տարի առաջուան վրայ, այսօր Պոլսոյ նախակրթարաններու աշակերտաց թիւը 350% համեմատութեամբ աւելցած է. ինչ որ 7 տարուան կարճատեւ ընթացքի մը համար մեծ բան է. այս նպատակաւոր պարագան սակայն առ երեւոյթ է երկու գլխաւոր պատճառներով:

1. Ի բաց առեալ մանկապարտէզի մասնակները, 1898ին Պոլսոյ նախակրթարանները կը յաճախէին 2613 աշակերտ եւ 1166 աշակերտուհի, մինչդեռ 1903 ին եղած են միայն 1857 աշակերտ եւ 1261 աշակերտուհի: Այս թուանշաններու բազմապատկութիւնը շատ մը խորհրդածութիւններ ընել կուտայ մեզի, խորհրդածութիւններ որոնք անխաբար, չի չափազանցուած իրողութեանց վրայ հիմնուած են և որոնք այնքան լուրջ նկատառութեան արժանի են: Այս վերջին վեց տարուան միջոցին աշակերտուհիներուն թիւը մինչդեռ 1166էն

1261ի բարձրացած է, ինչ որ ինքնին մեծ բան մը ըսել չէ, աշակերտներուն թիւն ալ 2613էն իջած է 1857ի. ուրիշ խօսքով, վեց տարուան ընթացքին Պոլսոյ նախակրթարաններուն մէջ աւելցած են 95. աշակերտուհիներ եւ պակսած՝ 756 աշակերտներ: Այս աննպաստ երեւոյթին պատճառները զանազան կրնան ըլլալ, որոնց գլուխը սակայն պէտք է ապահովաբար դասել սա պարագան թէ՛ մեր նախակրթարանները յուսախաբ կ'ընեն կոր մեր ծնողները, որոնք մանաւանդ իրենց մանչ զաւակները, միջավայրին տեսակէտով նըպատակայարմար նախնական կրթութեամբ մը օժտուած չեն տեսնել կոր, երբ այս վերջինները դպրոցէն գործնական կեանքի մէջ կ'առաջնորդուին: Ուսումնական խորհուրդին կողմէ պատրաստուած վերի վաւերական թուանշաններէն ստացուած անհերքելի ճշմարտութիւնը անգամ մըն ալ կ'անդրադարձնէ զմեզ այն պարագային վրայ թէ մայրաքաղաքիս մեր նախակրթարանները հինգսը են իրենց ուղղութեամբ, հակառակ արտաքին ոսկեզօծումներու, որպիսի են կազմական կանոնադր, դասարանական դրութիւն, ներքին կանոնադր, եւն, եւն, որոնք փորձը ցոյց կուտայ թէ, անզոր եղած են ցարդ բուն ներքին պակասը դարմանելու: Միջավայրին պէտքերը ծանօթ ըլլալով, մեր նախակրթարանները այն տեսակ ոգւոյ մը վերայ հարկ էին հիմնուած ըլլալ, որով մայրենի լեզուի ու կրօնքի խնամոտ այլ բանաւոր աւանդումէ մը զատ մասնաւոր կերպով ոյժ տրուէր տղոց քաղաքացիական դաստիարակութեան, աշխարհագրութեան եւ պատմութեան ուսումները իբր գործնական ուսումներ օգտակար դառնալին աշակերտին, տալով անոր կեանքի պղտիկ փորձառութիւն մը եւ աշխարհիս նկատմամբ դէթ համեստ ճանաչողութիւն մը: Թուանշաններու ուսումնալ հարկ է դարձնել միջոց մը տղուն միտքը սրելու, արագ մտածել տալու եւ հաշուելու: Մէկ քանի առարկաներու այս կերպով աւանդումը ոչ միայն թուականներ չափելու դարձնէր տղաքը, որոնք իրենց սմբարածները անկարող են պատեհ առթին կիրարկել, այլ պղտիկ անհատականութիւններ սլիտի

ընէր զանոնք, իրենց՝ արդէն արտաքին գիծերը ճշգրտած նկարագիրներով: Այսպէս, անհատականութեամբ եւ նկարագրով օժտուած տղոց, երբ տալու ըլլանք նաեւ իր այդ ձիրքերը արժեքներու միջոցը, այսինքն պետական ու օտար մէկ երկու լեզուներ սորվեցնենք, ես ապահով եմ որ մեր ծնողները, հիմակուան պէս, յուսախաբութիւններ չափտի ունենան մեր նախակրթարաններէն: Նիւթական կեանքի պայքարը դժնդակ է ամէն տեղ, Ամէն ծնողք համոզուած է այսօր թէ բանաւոր դաստիարակութիւն մը, մեծ ոյժ մըն է այդ պայքարին մասնակցողներուն համար եւ ո՛րքան մեծ է իրենց ցաւը երբ անկարելիութիւնը կը տեսնեն իրենց տղոց այդ բանաւոր դաստիարակութիւնը տալու, նոյնքան ալ անսահման կ'ըլլայ դոհունակութիւնը, երբ ամէն վըստահութիւն կը տրուի թէ իրենց տղաքը պիտի ստանան այդ բանաւոր դաստիարակութիւնը: Մայրաքաղաքիս մեր նախակրթարաններէն քանի՞ն կրնան այդ վստահութիւնը տալ ծնողներուն: Անկեղծ ըլլանք: Վէրքը պարտկելով չէ որ կը դարմանուի. ընդհակառակը փտախտի կը փոխուի այն—կան նաեւ պատճառներ, որոնք կրնան ազդած ըլլալ Պոլսոյ Հայ նախակրթարաններու աշակերտաց թիւին այնքան զգալի կերպով պակսելուն. նախ նիւթական անբարգաւաճ վիճակը, որ տակաւ ընդհանրապէս վրայ է Պոլսոյ Հայ համայնքին մէջ, արդիւնք թերեւս մերայնոց առեւտրական կարողութեանց սահմանափակ ըլլալուն եւ յետոյ, օտար վարժարաններու՝ հետզհետէ միջավայրի պէտքերուն աւելի ուշադրութիւն դարձնելը, որով շատ մը Հայ ծնողներ իրենց մանաւանդ մանչ տղաքը այդ օտար վարժարանները կը զրկեն:

2. Մեր նախակրթարաններուն անդոհացուցիչ ըլլալուն գլխաւոր երկրորդ պատճառն է, աժան ուսուցիչ գործածելը: 1897ին Պոլսոյ մեր նախակրթարաններուն մէջ կը պաշտօնավարէին 199 երկու սեռէ ուսուցիչներ, որոնց կը վճարուէր ամսական ընդամենը 85383 դր. որով իւրաքանչիւր ուսուցիչ միջին հաշուով կ'իյնար ամիսը 429 դր.: 1903 դպրոցական տարե-

չրջանին Պոլսոյ Հայ նախակրթարաններուն մէջ պաշտօնավարող երկու սեռէ ընդհանուր ուսուցիչներուն թիւը հասած է 305ի, ամսական 82865 զրշ.ի պիւտճէով որ ըսել է միջին հաշուով իւրաքանչիւր ուսուցիչի համար ամսական 271 զրշ.։ Այս թուանշաններու բաղդատութեամբ շատ բացորոշապէս կարելի է տեսնել թէ աժան պաշտօնեայ գործածելու սխալ ու սղեղ սովորութիւնը որքան արագ կերպով ծաւալելու վրայ է մեր կրթութեան գործին մէջ ալ, ուր ամէն նշապատուոր կամ աննպաստ բան որ տեղի կ'ունենայ, նոր հասած սերունդին հաշուոյն է որ կը կատարուի։ Աժան ուսուցիչներ գործածելու անպատեհութիւնը կրկնակ է. նախ միայն աժանութեան նայելով այն տեսակ մարդիկ մեր տղոց ուսուցիչ կը նշանակենք, որոնք բոլորովին անարժան ու անկարող են այդ կոչումին. երկրորդ ուսուցչական ասպարէզը ամէնէն աժան աշխատողներուն ասպատանարանը դառնալով, անոնք որոնք խելք մը ունին եւ աշխատելու կորով, հեռու կը փախին ուսուցչական ասպարէզէն, որ այս կերպով մենաշնորհը կը դառնայ տակաւ խելքէ ու աշխատելու կորովէն զուրկ անձնորու։

Ահա՛ շատ բնական ու այնքան տխուր հետեւանքները սխալ սղեղունքներու վրայ հիմնուած նախակրթութեան մը, որուն վրայ կը հրաւիրեմ Պատրիարքարանի ամէնէն լուրջ ուշադրութիւնը։ Դաստիարակութեան խնդիրը կենսական խնդիր է ամէն համայնքի համար. դաստիարակութիւնը ամէն բանէ առաջ կուգայ, որով ամէն բան անոր վրայ կը հիմնուի գաստիարակութիւնը մարդկային ընկերութեան շէնքին անկիւնաքարն է, որոնց վրայ ամբողջութիւնը կը հանգչի։

Այս բոլոր տխուր իրողութիւններէն վերջ ինչ որ մասնաւոր կերպով ուրախալի է, մեր ամէնէն փոքրերուն, մանուկներուն ցոյց տուած յառաջդիմութիւնն է մանկապարտէզներու մէջ։ 1897ին Պոլսոյ մանկապարտէզները կը յաճախէին 635 մանչ եւ արդիկ մանուկներ 1903ին անոնց թիւը հասած է 1301ի, որ ըսել է 100% աւելի աճում մը 7 տարուան մէջ. յառաջդիմութիւնը շատ ուշագրաւ է։

* *

Այժմ, որ տեսանք թէ մեր նախնական կրթութիւնը անմխիթարական վիճակի մը մէջ կը գտնուի, դժուար սխալ ըլլայ ինծի գործնական առաջարկներ ընել երկրորդական դաստիարակութեան մասին, որովհետեւ այս վերջնոյն խարխիւր, նախակրթութիւնն է, որ այնքան խախտու է։

Իրենց ղաւակաց նախակրթութենէն այնքան յուսախաբ մեր ծնողքները ընդհանրապէս չեն իսկ ուղիւ լսել երկրորդական կրթութեան մը անհրաժեշտութիւնը պաշտպանող խօսքեր։

Իրաւ է թէ բաղդատմամբ նախակրթութեան, երկրորդական կրթութիւնը աւելի սակաւներու միայն վերապահուած է, եւ սակայն ստիպող պատճառ մը չէ, որ մենք իրր ոչ այնքան կենսական բան մը նկատենք զայն. համայնքի մը մէջ,

ըլլայ նիւթապէս, բարոյապէս կամ մտաւորապէս, կրաւորապէս աշխատողներու թիւը միշտ մեծամասնութիւնը կ'ըլլայ։ Փոքրամասնութիւնն է միայն ձեռներէցութեան ոգւով տոգորուած, վարելու կարողութեան տէր, մտաւորական՝ բաղատմամբ աւելի ընդարձակ հորիզոնով մը կոչուած է մեծամասնութեան վրայ առաջնութիւն մը ունենալու եւ զայն իր ազդեցութեան ներքեւ առնելու։ Արդ, այդ փոքրամասնութիւնը որչափ որ կատարեալ դաստիարակութիւն մը եւ բաղմակողմանի մտաւորական զարգացում մը ստացած ըլլայ, նոյնքան իր դերին ու կոչումին մէջ կը յաջողի։ Նախակրթութիւնը նիւթական ու ընդհանուր բարոյական բարգաւաճման անհրաժեշտ նախնական նիւթերը, ատաղձը կը հայթայթէ, իսկ երկրորդական ու բարձրագոյն կրթութիւնն է որ այդ նախնական նիւթերը ու ատաղձը իմաստուն կերպով գործածող ձեւեր կուտայ։ Դիւրին է համոզուիլ թէ, առանց այդ իմաստուն ձեւերուն որքան քիչ կ'արժեն լաւագոյն նախնական նիւթերը։ Առանց երկրորդական ու բարձրագոյն կրթութեան բանաւոր կռուանի մը վրայ զրուելուն, համայնք մը ո՞րքան քիչ կ'արժէ թէ՛ նիւթապէս եւ թէ՛ ընդհանուր առմամբ բարոյապէս։

Նախնական կրթութիւնը վերը ցոյց տրուեցաւ արդէն թէ առանց չափազանցութեան որքան անգոհացուցիչ է։ Երկրորդական կրթութիւնը, որ այնքան անգոհացուցիչ նախակրթութեան մը վրայ կը հանգչի, ինքնին մեծապէս կը կաղայ։ Ասոր համար է որ երկրորդական դաստիարակութեան մը տեսակէտով իրապէս ուղորմելի կացութեան մը մէջ ենք։ Բովանդակ թուրքիոյ մէջ հաստատուած աւերիկեան վարժարաններէն միայն (մեծ մասամբ գոլէճներ) այս տարի 100ի մօտ երկսեռ Հայ ընթացաւարտներ ելան։ Մենք ի՞նչ ըրինք այս տարի։ Պիտի ունենա՞նք գէթ բարձրագոյն նախակրթարաններ 100ի չափ չըջանաւարտներ։ Զեմ ուղեր չարի գուշակ ըլլալ։ Դալով երկրորդական վարժարանէ մը ընթացաւարտներու, եթէ Պէրպէրեան եւ Սանասարեան մասնաւոր վարժարանները չունենանք, ազգային երկրորդական կրթական հաստատութենէ մը 8 տարիէ վեր ոչ մէկ չըրջանաւարտ չենք ունեցած։ Յաւալի ու միեւնոյն ատեն զարմանալի է այս վիճակը։ Յաւալի՛ անոր համար որովհետեւ միայն նախակրթութեամբ, ոչ մէկ համայնք կրթնայ կեանքի պայքարին մէջ դիրք մը չահիլ եւ կամ արդէն չահած դիրքը պահել։ զարմանալի՛ անոր համար, որովհետեւ թէ՛ մեր հասարակութիւնը եւ թէ՛ մեր Պատրիարքարանը անհաւատալի անտարբերութիւն մը ցոյց կուտան իրաց այս վիճակին։ Պատրիարքարանը, զոր օրինակ, միջոցներ կը խորհի իր պիւտճէն կանոնաւորելու, ազգային տուրքերը դանձելու եւն., բաներ որոնք հետզհետէ կը դժուարանան. կրնա՞յ պնդել թէ ատիկա բնական հետեւանքը չէ նիւթական աստիճանական անկումի մը եւ այս անկումն ալ արդիւնքը՝ անբաւական դաստիարակութեան մը, որովհետեւ միանգամ ընդմիջեալ է համոզուիլ թէ ընկերութեանց նիւթական եւ ընկերային արդի կազմակերպութեան մէջ, դաստիարակութեան թիւը յաջողութեան, բարգաւաճումի պայմանն է։ Թրքահայերը միակ երկրորդական ազգային վարժարան մը ունին։ Ղալաթիոյ կեդրոնական միտքարանը, որ զփութարանը, որուն ինքնամակաւորութիւնը միշտ դժուարացած է պիւտճէին երկու ծայրերը իրարու բերելու։ Նախակրթութեան վեր զատիւ րակութիւն տալու համար ազգային միակ այս հաստատութիւնը ամսական 7563 զրշ. միայն կը ծախսէ։ Ուրեմն ամբողջ Թրքահայերու երկրորդական կրթութեան գործը, ազգին ամիսը 70 ոսկիի չափ միայն կարժէ։ Ի՞նչ կը սպասուի ընել, այսքան համեստ գումարով մը, եւ կը մտածեմ թէ այսքան աննպաստ պայմաններով չըջապատուած ի՞նչ առաջարկներ կարելի է ընել, որոնք գործնական ըլլան, դիւրաւ կիրարկելի եւ որոնք միջոցը տան մեր համայնքին մէջ աւելի ընդհանրացնելու երկրորդական դաստիարակութիւնը։

Ըստ իս, հեղեղութիւն մըն է պարզապէս, եթէ տարին անգամ մը ժողովականներ կեդրոնական վարժարանի տեսչափութեան խնդրով կը զբաղին։ Զրոյցներ ալ կը չըլին թէ 10,000 ոսկի ծախք ընելով Բերայի մէջ նոր շէնք մը պիտի կառուցուի, որպէս զի Ղալաթիայէն հոն փոխադրուի կեդրոնականը։ Կը զարմանամ մեր համայնքին ունեւորներուն չէնք շինելու մենամուրութեանը վրայ. ազիւսապաշտներ, որոնք չոչափելի զանգուածներու կ'ուզեն միայն յատկացնել իրենց բարեսիրական գործերը։

Պատրիարքարանի վարչութիւնը պէտք է զարկ տայ սա գաղափարին թէ կեդրոնական վարժարանը առայժմ հանգիստ է իր տեղը եւ թէ միակ ազգային երկրորդական վարժարանը ըլլալով անհրաժեշտաբար զայն տիպար կրթական հաստատութիւն մը ընելու է, որուն համար սակայն տարեկան 5-600 ոսկի աւելի եւ կամուտի մը պէտք ունի։ Ո՞ր յանդուգն հարուստն է որ պիտի ուղէ 600 ոսկիի տարեկան եկամուտով մը օժտել կեդրոնականը եւ ջանալ զայն տիպար երկրորդական վարժարան մը ընելու։

Մ. ՇԱՄՏԱՆՅԱՆ

ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԷԶԵՐ

ՀՈԳԵՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Դանի մը տմիս առաջ կարգացնիք թէ Բրոֆ. Բէդէր Ստինս ելեքտրական գործիք մը հնարներ է որուն շնորհիւ կոյրերը պիտի կրնան տեսնալ: Գործիքը պիտի դրուի ենթակային ճակտին վրայ եւ լուսոյ ճառագայթները կամ թրթռումները, գործիքին միջոցաւ պիտի կրնան թափանցել ենթակային ուղեղին տեսողութեան կեդրոնին եւ առարկաներու տեսողական տպաւորութիւնը առաջ բերել հոն որոշակի:

Անշուշտ փորձերը պիտի ցոյց տան թէ այս գործիքին բնծայուած յատկութիւնը որ աստիճան վաւերական է եւ ինչ աստիճան կիրառելի գործնականին մէջ, բայց մինչեւ հիմա ընդունուած գիտական տեսութիւններուն այնքան համաձայն է որ կարելիութիւնը տարակոյս չի վերցնել, եւ երբոր վերջնապէս կատարելագործուի ու կիրառութեան դրուի՝ գործնական ամենէն փառաւոր վաւերացումը պիտի տայ այդ տեսութիւններուն:

Արդարեւ հոգեբանութիւնը մեզի կը սորվեցնէ թէ յզգայարանները պարզապէս գործիքներ են որ արտաքին տպաւորութիւնները ուղեղին զգայնական կեդրոններուն հաղորդելու միայն կը ծառայեն զգայնական ջիղերու միջոցաւ: Ուրեմն իրականին մէջ՝ աչքը չէ որ կը տեսնէ՝ այլ աչքին եւ անոր յարակից ջիղերուն միջոցաւ՝ ուղեղը: Այս կերպով տեսութեան կարողութիւնը միայն աչքին բնծայելու հին մոլորութիւնը կ'ընկնի կը կործանի: Տեսողութիւնը առանց աչքի օգնութեան ալ կրնայ տեղի ունենալ՝ այն ամէն պարագաներու մէջ՝ երբ որ եւէ կերպով ուղեղին տեսութեան յատուկ մասը տպաւորութիւններու կ'ենթարկուի: Եթէ տեսողութեան երեւոյթները զուտ զգայնական իրական (hallucinatoire) են, ինչպէս երազներու եւ առաջօք տեսիլքներու միջոցին, այն ատեն տպաւորութիւնը ինքնաձինն է եւ արդիւնք՝ ներքին գրգռման մը: Իսկ եթէ տեսութիւնը իրական է, հարկաւ արդիւնքը պիտի ըլլայ արտաքին իրական տպաւորութիւն մը, եւ այն ատեն պիտի ընդունինք թէ այդ տպաւորութեան ծրնունդ տուող աղբակը (—լուսոյ թրթռումները) աչքէն տարբեր միջոցաւ մը ուղղակի փոխանցուած է ուղեղին:

Այս խորհրդածութիւնները կը յիշեցնեն մեզի հոգեբանական ինչ ինչ խորհրդաւոր երեւոյթներ որոնց վրայ ընդհանրապէս պէտք եղածին չափ ուշադրութիւն դարձուած չէ: Զոր օրինակ՝ երբեք պատահած չէ՞ ձեզի որ երբ տեղ մը առանձին կը գտնուիք ու բանով մը կը զբաղիք, յանկարծ առանց որ եւ է ձայն ձուն լը-

սած կամ մէկը տեսած ըլլալու՝ այնպիսի տպաւորութիւն մը կրէք թէ սուսնձին չէք եւ թէ մէկը կը գտնուի ձեր մօտը, ու այս տպաւորութեան տակ ետեւ դառնալով տեսնէք թէ ստուգիւ մէկը ներս մտեր ու ձեր կտուր կանգնեք է. կամ թէ յանկարծ ձեր մէկ ազգական կամ բարեկամը յիշէք ու անմիջապէս այն անձը վերայ դայ: Այս տեսակ պարագաներու վերայ ընդհանրապէս քիչ մը խորհելէ ու զարմանալէ յետոյ՝ չենք ուզեր աւելի միտք յղենքնել, եւ յաճախ զուգահի պղծեան մը վերագրելով խնդիրը՝ կը հանդարտեցնենք մեր միտքը: Բայց այս տեսակ կարծեցեալ զուգահիշութիւններ այնքան հասարակօրէն եւ այնքան յաճախ կը պատահին որ լրջօրէն խորհելով, ստիպուած ենք ուրիշ բանաւոր բացատրութիւն մը փնտռել խնդրոյն լուծման համար: Արդ՝ եթէ ենթադրենք թէ այս տեսակ պարագաներու մէջ տեսութեան սովորական ճամբէն (—աչքէն) տարբեր ճամբով տեսակ մը տեսութիւն կամ, մասնաւոր բառով մը, հոգետեսութիւն է որ տեղի կ'ունենայ, այն ատեն խնդիրը լուծման մը կը մօտենայ: Եւ Բրոֆ. Բէդէր Ստինսի գիտքը այլ եւս մեզի ամէն իրաւունք կուտայ այդ կարգի ենթադրութեան մը:

Ապահովաբար հոգեբանական շատ մը նմանօրինակ խորհրդաւոր իրողութիւններ որոնք հին ատեններէ ի վեր դարմանք միայն չարժած են, ենթադրութեան այս հիման վրայ պիտի գտնեն իրենց գիտական բանաւոր լուծումը: Այս տեսակ զարմանալի երեւոյթներ են քնաչիլիներուն՝ գիշերը զոյգ աչքերով տեսնել եւ գործելը, télépathique երազներն ու նախազգացումները եւն: Օրինակի համար, պատահած չէ՞ ձեզի կամ լսած չէ՞ք երբեք թէ մարդ գիշերը երազին մէջ տեսնէ իրեն անձանթ տեղ մը ճիշտ եւ ճիշտ նմանութեամբ կամ իր հեռաւոր մէկ սիրելիին պատահած մէկ դժբախտութեանը ականատես ըլլալ ու յետոյ՝ երազին ճշտութիւնը կէտ առ կէտ ստուգուի. կամ թէ արթնութեան ատեն մարդ իր հեռաւոր մէկ բարեկամը յանկարծ իր քովի կը տեսնելու պատրանքը ունենայ եւ ժամանակ վերջն իմանայ թէ ճիշտ այդ պատրանքը կրած պահուն իր հեռաւոր բարեկամը աղէտի մը զոհ գացեր է, եւն:

Աւելի զարմանալի է ինչ ինչ մոգական (spiritique, hypnotique եւն.) փորձերու մէջ ենթականերէ ուսանց ստացած clairvoyanceի (—հեռուն կամ պատահած իրերը տեսնելու) յատկութիւնը: Մինչդեռ télépathique (—հեռազգացողական) երեւոյթները մեր կամքէն, կամ գիտակցութենէն անկախ գէղեք են (զի որոշ չենք գիտեր թէ ինչ պայմաններու տակ կը պատահին), clairvoyanceի երեւոյթները ընդհանրապէս մեր կամքին ու թելադ-

րութիւններուն համաձայն առաջ կուգան այսինքն թէ clairvoyance գործիք մըն է զոր կը լարենք եւ մեր ուզածին պէս փորձի կ'ենթարկենք իր կարողութիւնը:

Հոգեբանական իրողութիւններու այս խորհրդաւոր շրջանակին մէջ քիչ քննութիւններ եւ փորձեր կատարուած չեն նոյն իսկ ականաւոր գիտնականներու ձեռամբ, եւ շատ մը ցնորք համարուած երեւոյթներ այսօր լրջօրէն սկսած են զբաղիցնել միտքերը: Այս կարգէն են բոլոր վերը յիշուած երեւոյթները télépathie, clairvoyance եւն. որոնց վաւերականութիւնը անգամ մը ընդունելէ յետոյ՝ անշուշտ մարդկային միտքը պիտի վազէր որոնելու անոնց զիտական համոզիչ բացատրութիւնը:

Բրոֆ. Ստինսի գիտքը, միանալով վերջին տարիներու շատ հոյակապ գիտնական հետ, այդ բացատրութեան ճամբան մեծապէս կը հարթէ: Ստոյգ է թէ télépathie կամ clairvoyance կոյրի կամ աչքերը փակ մարդու մը տեսնելէն տարբեր եւ աւելի զարմանալի երեւոյթներ են, բանդի հոս խնդիր է տեսնել հեռաւոր կամ պահուած առարկայ մը զոր միջոցի հեռաւորութիւն եւ բաղմամբ արգելքներ կը ծածկեն ոչ միայն կոյրի ու՝ այլ և աչքերը բաց եղողի մը տեսողութենէն ալ: Բայց երբ ի նկատի առնենք աչքին սովորական տեսողութեան շատ սահմանափակ կարողութիւնը եւ այն շատ մը ճառագայթները՝ որոնք անզգալի են մեր աչքերուն համար, այն ատեն կ'առաջնորդուինք խորհելու թէ սովորական աչքին տեսանելի՝ լուսոյ հասարակ ճառագայթներէն գուրս ո՛վ գիտէ ինչքան ճառագայթներ կան՝ զոր եթէ զգալու կարողութիւնը ունենայինք, աշխարհքն ու տիեզերքը շատ տարիներ պիտի տեսնէինք, եւ այն ատեն թերեւս ոչ հեռաւորութիւնը պիտի ըլլար մեր տեսողութեան, ոչ ալ որ եւ իցէ անթափանց պատուար: Դեռ քանի մը շաբաթ առաջ գիտնական Բրոֆ. Մ. Ն. Նալպանտեան այս սիւնակներուն մէջ իսկ խօսեցաւ Ռէօնթիէնեան եւ նրանմանօրինակ թափանցող ճառագայթներու եւ անոնց հրաշալի յատկութիւններուն վրայ, որոնք ի սպառ անզգալի են մարդկային աչաք խնդ ու կրակ տեսողութեան: Մարդկային աչքը՝ եթերական թրթռումներու այս ինչ չափէն մինչեւ այնինչ չափը կրնայ զգալ. այդ չափը անցնող եթերական աւելի արագ թրթռումները որոնք ուրոյն ուրոյն յատկութիւններով կ'արտայայտուին, իրեն համար իրեւ թէ գոյութիւն չունին: Անթիւ անհամար անտեսանելի, անզգալի ճառագայթներ, տիեզերքի ամէնէն հեռաւոր կողմերէն արձակուած, կը թեւածին մեր շուրջը եւ անհունութեան բոլոր բովանդակ պատկերները կը բերեն մեզի: Ո՞վ պիտի տայ մեզի այդ բոլորը տեսնելու, զգալու կարող հրաշալի աչքը . . .

Այս խորհրդածութիւնները կ'առաջնորդեն զմեզ սա եղբայրացութեան թէ, որովհետեւ առարկայ մը մեր անմիջական տեսողութեան տակ չիյնար, ատկէ անպատճառ չի հետեւիր թէ այդ առարկային տեսութիւնը կարելի չէ՞ գոնէ ինչ ինչ պայմաններու տակ: Եւ անգամ մը այս տեսակ կարելիութիւն մը ընդունելէ յետոյ՝ ա'լ փակ աչքով տեսնելու, քնաշըջ իկութեան, հեռագրացողութեան, clairvoyanceի եւ վերջապէս բոլոր հոգեբանութեան երեւոյթները բնական եւ կարելի իրողութեանց սահմանին մէջ կը մտնեն:

Իրաւ, այս բոլորը դեռ չեն բաւեր լիակատար բացատրութիւնը տալու հոգեբանական այս երեւոյթներուն եւ կըրնայ հարցուիլ թէ մարդկային զգացողութիւնը ինչպէ՞ս է որ կը ստանայ երբեմն ա'յնպիսի գերզգայնիկ յատկութիւններ որոնցմէ զուրկ է հասարակօրէն: Ասի անշուշտ կախում ունի ինչ ինչ խորհրդաւոր ազդեցութիւններէ եւ յատկանիւն է հոգեբանական ինչ ինչ վիճակներու որոնց գիտական վերլուծումը դեռ անծանօթ կը մնայ մեզի:

Մարդկային հոգին տակաւին ինչքա՞ն խորհրդաւոր ու հրաշալի կողմեր ունի որոնք դեռ ուսումնասիրուած եւ ի վեր հանուած չեն . . . :

ՅՈՎՀ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ՀԱՅ ԴՊՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՈՍԿԵՂԱՐ ԵՒ ՎԵՆԵՏԻԿ

Ժ. (*)

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ՈՍԿԵՂԻՆԻԿ ԼԵԶՈՒՆ

Աւելորդ պիտի ըլլար դիտել տալ Բագրատունւոյ դործերէն քաղ հանուած միւս քանի մը հատուածները, զոր Հ. Ղազկեան կը ցուցադրէ չտեսութեամբ, քանի որ ամէնքն ալ, Թէոփրաստի թարգմանութեան լեզուին պէս, խառն հայերէնով թարգմանուած կամ յօրինուած են, ԺԹ դարու գրաբարով պարզապէս, եւ կարելի չէ գտնել էջ մը բան Ոսկեղարու հայերէնով գրուած:

Բայց կ'ուզեմ անդրադառնալ Ռասինի երգոց Հիւրմիւղեան թարգմանութեան, ուրկէ՞ վերապատուելին քանի մը տող մէջ բերելով՝ զժամանակները ունեցած էր բազմաթիւ բան Պարագաշի յանգաւոր թարգմանութեան եւ իմ անյանգ (հայկ. չափով) թարգմանութեան հետ: Արդ, այս վերջիններուն մէջ մեկ բառ, ըկայ որ օտար եղած ըլլայ Մեսրոպեան լեզուին: Կրնա՞ն ցոյց տալ, եթէ

աղէկ հասկցուեցաւ թէ ո՞րն է Մեսրոպեան լեզուն: Իսկ Հիւրմիւղի թարգմանութեան մէջ գործածուած սա բառերը, կամառք, օղակառոյց, բազմաշող, վեհ եւ վսեմ, խտոր, համասփիւռ, ածել քող եւ երկնածիր, մեր Ոսկեղարու ո՞ր հեղինակին քով տեսնուած են, աղէ ցոյց տուէք, Հ. Ղազկեան, — որպէս զի ձեր բանասիրական առկայծեալ կանթեղը բոլորովին չմարի ի մէջ այլոց՝ ի՞նչ ըսել է «Օղակառոյց» ըզձեզ յերկինքս կախեաց» չինքնէն է այս խօսքը թէ հայերէն, եւ նոյն իսկ ո՞ր դարու մէջ ըսուած է լուսաւորներու համար՝ թէ օղակառոյց կախուած են երկինքի մէջ: Թո՛ղ բառերը, բացատրութիւնը համաձայն է պատկերին: — Աղէ՛կ որ Ռասին մեռած դացած է ու չէ տեսած իր օղակառոյց կախուած լուսաւորները . . . Երկնածիր կամարէն: — Հապքող ածելը. ուրկէ՞ գտնուած է արդեօք այս ոսկին քանի որ յայտնի է թէ քող արկանելն է հարազատ հայերէն: Ածել բայով բազմութիւն ասութիւններ կան, զոր օրինակ՝ ածել գօտի, ածել կամար, ածել ապտակ, ձայն ածել, աղամատուկ ածել, ալիս ածել, առել ածել, ստուերածս ածել, ակն ածել, կիւն ածել, եւայլն. բայց քող ածելը Հիւրմիւղ ի՞նք ստեղծած է ԺԹ դարու գրաբարին համար յատկապէս: Հին հայերէնին մէջ բազմութիւն ու բազմազան են այս ասութիւնները, եւ Մեսրոպեան լեզուին պերճութիւններէն մին կը կաղմեն. բայց ա'լ կարելի չէ այս կարգի ասութիւն մը ստեղծել մեռեալ լեզուի մը մէջ, որ չի ներեր իր մարմինը խաղալիկ ընել մեր քմաց. ապա թէ ոչ՝ պիտի կըրնայինք ստեղծել փող ածել փոխանակ հարկանելի, բմբուկ հարկանել՝ փոխանակ հարկանելի, գմտաւ բերել՝ փոխանակ ածելի, ի մտի պահել՝ փոխանակ ունելի, նաեւ յուշ բերել, միտ տալ, ունկն տալ, լեզու արկանել եւ այլ թիւրաւոր անհեղեղ ասացուածքներ, որոնցմով լեզուն պիտի գլորէր իյնար կորստեան խորխորատը, մատնուելով աղճատմանց ու խորթութեանց: Ասոնք հարստութիւն պիտի ըլլային թէ կեղծ ոսկիներ . . . նորագոյն ոսկեղարներ յարգարելու համար վենետիկցոց:

Եթէ ասոնք եւ այսպիսիք ճոխութիւն կամ պերճութիւն կաղմնելու կարող ըլլային Հայ լեզուի մէջ, ինչո՞ւ ուրեմն Հեկկեան բանութեան շրջանի մատենագիրք, օրինակի համար՝ Խորենացի, Դաւիթ եւ Մամբրէ, միւս եւս ճոխութիւն կամ պերճութիւն աւելցուցած չհամարուէին հին մատենագրութեան մէջ. ո՞չ ապաքէն յուսնական կաղմութեամբ եւ հայերէն հընչմամբ հազարաւոր բառեր յօրինեցին, եւ այս կերպով լեզուին մթերքը ճոխացուցած (°) եղան. անոնց եւ նմանեաց չե՞նք պարտիր միթէ սա հեկկեան բառերը իրենց մատենագրութեանց մէջ, ինքնա-

գիր թէ թարգմանութիւն. Բաղդատել (—համեմատել, հարկանել՝ կշռել, բնդ միմեանս), Գերագանց, գերագանցել (—առաւել, առաւելու, գլել, անցանել զանցանել), Վերձանել (—ընթերցուել), Ներգործել (—ազդել, յաշողել), Ներհակ (—հակառակ, բնդդիմակաց), Շարագիր (—մատենագիր), Տրամադրել (—առնել, յարդարել), Ապացոյց (—ընծայութիւն), Բացատրել (—մեկնել), Շարաձայնութիւն (—միաբանութիւն), Տարացոյց (—օրինակ), Համարո՞ (—աքոռակից, բարձակից), Գերագոյն (—վերին, վերագոյն), Յարաբուդիս (—մշտաբուդիս), Յարադրել (—զնել առընթեր, յարել, կցկցել), Ներկայ (—մօտ, մօտաւոր), եւ որ ի կարգին, յունական ոճով յօրինուած ասոնց նման հազարաւոր բառեր, — որոնք կը վխտան վենետիկցոց նոյն իսկ մեծագոյն հեղինակին կամ թարգմանչին գրուածոց մէջ, հարազատ հայերէններուն հետ քով քովի, համապատիւ, անխտիր Հարկաւ ոչ ոք կրնայ իրաւունք ունենալ այլոց ճաշակին դատաւոր ըլլալու. բայց զարմանալին այն է որ Հ. Ղազկեան եւ նմանիք՝ իրենց կուռքերը Ոսկեղարու սեղանին վրայ գետեղելու յաւակնութիւնը կրնան տածել տակաւին, կամ կաճառակից ընելու զանոնք Մեսրոպեան դարուն մատենագրաց, որոնց յետնագոյնն անգամ չպիտի ուզէր յօժարիլ այդ դասակցութեան պատուոյն:

Բաղրատունի խելամուտ չէ՞ր եղած սակայն, վերջէն անշուշտ, ոսկեղինիկ լեզուի հանգամանքին, զոր վիեննացոց Դպրոցին նախահարք ի լոյս բերին, ԺԹ դարու կէսէն առաջ, յետ ընդ երկար հետազօտ խուզարկու ուսումնասիրութեան: Ես ժամանակակից չեմ եղած Բաղրատունւոյ, եւ ոչ իսկ տեսած եմ մեծանուն մատենագիրք. բայց Ա. Գարագաշի — որ իր կեանքին մէջ երբեք անափառութիւն չէ ունեցած, — Բաղրատունւոյ բերնէն իսկ լսած է սա խոստովանութիւնը՝ թէ «Մենք վերահասու եղած ենք վիեննական դիւտին կարեւորութեան, Մեսրոպեան դարուն եւ յաջորդական դարերու մէջ եղած անհուն խորութեան. բայց այլեւս չենք կրնար ետ դառնալ եւ ձեր շաւղին հետեւիլ:» Այս իմաստով, եթէ ոչ բառ առ բառ, խօսած է Բաղրատունի եւ Ոսկեղարու մասին իր նպաստաւոր տեսութիւնը պարզա՞՛ Ա. Գարագաշի, հոս Պոլիս, Տիւղեանց բնակարանին մէջ ի Գուրու-Չէշմէ, երբ Բոսուէի Թարգմանիչը այցեւորութեան գացած էր օր մը Հոմերոսի Թարգմանչին: Հարք Ղազկեանը գոցէ առասպել համարեն այս պատմութիւնը. բայց ինծի համար, եւ ամէն անոնց համար որ մօտէն կը ճաննան զԳարագաշ, ճշմարիտ է պատմութիւնը, վասն զի զիտենք եւ կը վկայենք խղճի մոռք՝ թէ այս պատկառելի ծերունին սուտ ալ երբեք խօսած չէ իր կեանքին մէջ, — եւ

(*) Առաջին ինը յօդուածները վերջեւս հրատարակուած են Բիւզանդիոնի մէջ: Ծ. Խ.

պատճառ ալ չէր կրնար ունենալ առաս-
պել յերկրելու ի նպաստ դատի մը՝ որուն
արդարութիւնը յաղթանակած էր արդէն
բանասիրական աշխարհի առջեւ։

Եւ ինչպէս Բագրատունւոյ նման եղա-
կան տաղանդ մը կարող չըլլար գնահա-
տելու Մեսրոպեան ժամանակին եւ յա-
ջորդ ժամանակաց հայերէններուն անբաւ-
տարբերութիւնը, այսինքն՝ առաջնոյն
պարզութիւնն ու կանոնաւորութիւնը,
գեղեցիկ ճաշակն ու պերճութիւնը, պէս-
պիսութիւնն ու զօրեղ հայկաբանութիւնը,
որոնցմով կը գլէ կ'անցնէր բոլոր բովան-
դակ յետին դարուց մատենագրական լե-
զուները՝ հեղինակութեանց եւ թարգմա-
նութեանց մէջ առ հասարակ։ Օրինակի
համար, Հ. Ա. Բագրատունի, որմէ բնաւ
զաղտնիք չունէր Հայ մատենագրութիւնը
սկիզբէն մինչեւ ժ՛՛՛ղ դար, կրնա՛ր նշա-
րած չըլլալ այն զգալի տարբերութիւնը՝
զոր աչօք բացօք կարելի է տեսնել հե-
տեւեալ երեք հատուածներուն կրկին
թարգմանութեանց մէջ, — առաջինը կա-
տարուած Մեսրոպեան լեզուով, եւ երկ-
րորդը՝ ԺԱ. դարու մատենագրի մը ձեռ-
քով հաւանականաբար։

1.—«Բայց զպահս եւ զսրբութիւն մի՛
ոք համարեսցի յերկրւոյ եւ ի տաղտկու-
թիւն. զի ոչ եթէ ձեզ է ահագին, այլ
բնութեան դուաց։ Զի թէպէտ եւ լուս-
նահար ոք իցէ, ցոյց նմա զօրինակ պահոց
եւ գտանի քան զլէմ'անշարժ, տագնապ-
եալ յերկրւոյ եւ սարսեալ եւ որպէս եր-
կաթի կապանօք կապեալ, եւ մանաւանդ
առաւել եւս՝ յորժամ տեսանիցէ զզուգա-
կիցն իւր զաղօթալ իսկ արդ յորժամ թըշ-
նամեաց փրկութեան մերոյ այնպէս ահա-
ւոր իցէ եւ ահագին, ապա արժան է սի-
րել զնա եւ մերձենալ առ նա, ոչ ալն
ինչ ածել ի նմանէ. զի թէ խորչել արժան
իցէ, յորկորստութենէ և յարեցութենէ, եւ
ոչ ի պահոց։»

1.—«Բայց մի՛ ոք վարկցի ահաւոր իշ-
խան զպահսն լսելով. քանզի ոչ ձեզ է
ահաւոր, այլ դիւացն բնութեան։ Եթէ
լուսնոտ ոք իցէ, ցոյց նմա զպահոցն դէմ
եւ քան զքարինս անշարժագոյնս կայ
մնայ յերկրւոյն մածեալ եւ իրր կապանօք
իւր արդելեալ, եւ յաւէտ՝ յորժամ տե-
սանիցէ ընդ պահսն խառնեալ զբոյրն պահոց
եւ զլծակից զաղօթսն ։ . . Արդ յորժամ
թշնամեաց կենաց մերոց այնպէս ահաւոր
է, սիրել զնա եւ ողջունել՝ այլ ոչ երկըն-
չել պարտինք. զի եթէ երկնչել պարտիցէ,
յորկորստութենէ եւ յարեցութենէ, եւ ոչ
ի պահոց։»

2.—«Բայց քանզի այնպիսի են մեզք,
որ ի բազում մոլորութիւն անմտութեան
ընկղմեն զանձինս մեր. որպէս արեւցու-
թիւնք եւ գլխագարութիւնք ունիցին
զոք, եւ նա ընդ վար եւ վայրապարբան
գագուշեալ չըջեցի, եւ եթէ պատահեցէ
նմա խորխորատ կամ քարանձաւ եւ կամ

զինչ եւ հցէ վնաս, յանխնայ եւ յաներ-
կիւղ անկեալ կործանեցի, այնպէս եւ
որք ի մեզս ըմբռնեալք իցեն՝ իրեւ յար-
բեցութիւն անառակութեան ի գործս ցան-
կութեան կապեալք եւ կաշկանդեալք,
լեալք եւ պաշարեալք են եւ ոչ գիտեն
զինչ գործեն. ոչ զմտաւորս տեսանեն եւ
ոչ զհեռաւորն ճանաչեն։»

2.—«Բայց այնպիսի են մեզք, ի բա-
զում անմտութիւնս արկանեն զմեր ան-
ձինս. եւ իբրեւ արեւցութեամբ եւ խե-
լագարութեամբ ըմբռնեալք, վայրապար
եւ անտիք բերեալ լինին, եթէ ի խորխորատ
եւ եթէ ի գահալիժութիւն եւ եթէ այլ
ինչ ի ներքոյ կացցէ՝ անկանին առանց պահ-
պանութեան. նոյն պէս եւ որք ի մեզս
յարձակին, իբրեւ դժնդակ իմն արեւցու-
թեամբ գործոյն ցանկութեամբ ըմբռնեալք
ոչ գիտեն զինչ գործեն. ոչ զմերձակայս
եւ ոչ զհանդերձեալսն տեսանեն։»

3.—«Այլ ասիցէ ոմն՝ եթէ ջան զնէ
եւ տկարացուցանէ զզօրութիւն մարմնոյ։
Այլ որչափ արտաքին մարդն մեր ապա-
կանի եւ տկարանայ, նոյնպէս եւ ներքին
մարդն մեր նորոգի օր ըստ օրէ։ Զի եթէ
կամիցիս ճամարութեամբ լսել եւ հար-
ցանել եւ զչափ առնուլ զիրացն, առաւել
եւս առողջութեան գտցես զնա մայր։ Եւ
եթէ իմոց բանիցս ոչ հաւատաս, լեր տեղ-
եակ ի բժշկաց եւ ուսիր ի նոցանէ, եւ նո-
քօք հաւանեցիս եւ ի միտ առցես, որք
զնուազութիւն մայր առողջութեան կոչին։
Զի զախտս դիտոց եւ զցաւս ոտից եւ
զթալկումն յանկարծակի եւ զծանրութիւն
ապականութեան ստամոքսաց եւ զլըր-
զողութիւն եւ զայտմունս եւ զզայրաց-
մունս մարմնոյ եւ կամ բիւր ինչ աղխս
բազմութեան ախտից յորկորստութենէ եւ
ի փափկութենէ զնեն։»

3.—«Մաշեն զմարմինս մեր, ասեն, եւ
տկարագոյն առնեն։ Այլ որքան արտաքին
մարդս մեր ապականի, այնքան ներքինն
նորոգի օր ըստ օրէ։ Մանաւանդ եթէ ա-
խորժեցես հարցափորձել զիրոն, քա-
ջողութեանն գտանես զպահսն մայր։ Եւ
եթէ իմոց բանիցս անհաւանիս, զմանկունս
բժշկացն հարց յաղագս այգորիկ, եւ նոքա
քեզ յայտնագոյնս ասացեն՝ որք զկարօ-
տութիւնն մայր առողջութեան կոչեն։ Իսկ
զսրտացաւութիւնն եւ զգլխածանրութիւնն
եւ զխելագարութիւնն, զլրգողութիւնս եւ
զայտմունս եւ զիքացմունս եւ զբիւր
զայրոց եւս ախտից զուղիս ի փափկու-
թենէ եւ ի շատակերութենէ լինել ասեն։»
(Ճառք Յով. Ոսկ. Տպր. Վեն. 1861, էջ
26, 34 եւ 42)։

Թէ այս կրկին թարգմանութեանց ո՛րն
է ընտիրը, ճաշակաւորն ու գեղեցիկը, ի
մի բան՝ Ոսկեղարեան՝ թարգմանութիւնը,
մասնաւոր ծանօթագրութեան հարկ ալ
չկար վերահասու ըլլալու համար։ Բայց
Վենետիկեան Դպրոցը, 1861ին, — ինչպէս
ցարդ, — բոլորովին անիրադեկ այս ճամբ-

տութեան, ընտիր ու նախամեծար կը հա-
մարի երկրորդ թարգմանութիւնը փոխա-
նակ առաջնոյն, եւ հաղիւ ստորիջեան տեղ
մի կուտայ ուն ընտիր հատուածներուն,
ո՛չ իսկ երկրորդ քարգմանութիւնն կոչե-
լու արժանի համարելով բոլոր առաջին
ընտիր թարգմանութիւնը, թէ եւ միեւնոյն
ժամանակ ոգ յետին դարուց յօրինուած
կ'անուանէ զայն, — ըսել ուղեւոր թերեւս
թէ է — Ը դարերէն մնացած է։ Ահա նոյն
իսկ իր (Վենետ. Դպրոցին) վկայութիւնը,
զոր կր տեսնենք նոյն տպագրութեան մէջ
(էջ 26) . . .

Ստորեւ եղեալ մարթ էր երկրորդ թարգմա-
նութիւն կոչել, եթէ անխտոր եւ ճշգրիտ զնար
իմաստիցն պահէր ընդ վերնոյն համաձայն եղելը
ընդ յոյն բնագրին. այլ յայտնապէս երեւի զի
պարզաբանութիւնն նորա հանդերձ յաւելուածով
ուրեք ուրեք, թէպէտ եւ ոչ յետին դարուց յօ-
րինուած։

Ուրեմն բացայայտ ճամարտութիւն է
թէ Վենետիկեան Դպրոցը՝ գոնէ մինչեւ
1861, նոյն իսկ չի գիտեր ու հետեւաբար
չի կրնար գնահատել թէ ո՞ր լեզուն է
Ոսկեղարեան եւ ո՞րը՝ յետնագարեան։ Ո՛չ
ապաքէն նոյն ինքն Հ. Բագրատունի «Վի-
մագոյն վարժապետ» ժամանակամիջոցը,
այսինքն՝ Մեսրոպեան լեզուն տեւողու-
թիւնը, մինչեւ է զար կ'երկարաձգէ (Տես
ի պէտս Զարգ. էջ 630)։ Եւ այս լարիւ-
րին թոյսային վիճակին մէջ ալ ինչ զար-
մանք թէ Ղազիկեան ոմն, — եւ մեծ ու
փոքր բոլոր Ղազիկեանք, — միամտութիւն
ունենան իրենց ոսկեղոծ կուռքերը Սա-
հակայ եւ Մեսրոպայ բարձակից հոշակե-
լու, կամ Թեոփրաստի թարգմանիչը կող-
բացոյն ալ կողմը բապմեցնելու։

Հիմայ տեսնենք ԺԹ դարու (Վենե-
տիկեան) գրարար լեզուն Վիեննական
Դպրոցին ոսկեղինիկ լեզունը քով։

6. ԳՈՒՐԳԷՆ

ԵՐԿՐԻՍ ՏԱՐԻՔԸ

Երկրի տարիքին վրայ գիտուն անձանց կողմէ
ենթադրութիւններ եղած են հետեւեալ կերպով. Սըր
Ուիլեյմ Թոմըն երկրիս հեղուկ վիճակին հաստա-
տուն զանգուածի փոխուելով՝ պաղելու ժամանակա-
միջոցը 400,000,000 տարի կը հաշուէ, տա ենթադ-
րութեամբ Թէ, արդէն երկրաբանական պատմութեան
սահմանը 100,100,000 տարի է և ատկէ առաջ երկրիս
մակերեսը անպարմար էր կենդանական և բուսական
աշխարհի անման. Պըքլէնտ կ'ըսէ Թէ աշխարհի ստեղ-
ծագործութենէն մինչեւ հիմա, միլիոնաւոր տարի է,
սակայն չի ճշդեր այս տարիներու Թիւը, Տր. Բրոլ
ժայռերու հնութիւնը 60,000,000 տարի կ'ենթադրէ
մինչդեռ Տր. Հոթըն 200,000,000 տարի։

ՉԱՆԱՉԱՆ ԱՅԲՈՒԲԷՆԵՐ

Մանուկի բնակիչները ունին 12 այբուբենի
գիր, իտալացիները 20, Երբայցիք 22, Յոյները 24,
Լատինները 25, Գերմանացիք 26, Անգլիացիք 26,
Սլաւոնացիք 27, Արաբացիք 28, Պարսիկները 32,
Հայերը 38, Ռուսերը 41, Եթովպացիք և Թամարը
202, Ապիսինիացիք 208։

Մեր գրականութեան մէջ «Դիսակ» յաշտեցաւ բողոք համակրելի տնտեսւոր, որ կարծես զուր ու աղօթք կը յիշեցնէ: Դատաւի այդ ինքնատիպ գաւազնը, ի բաց տառապ այն բազմաթիւ արձակ յօդուածները, զորս հոս հոն գրած է, կիւսած է նաեւ մէկ քանի բանաստեղծութիւններ զգացունով եւ պարզութեամբ լեցուն: Յետագայ կտորն ալ, զոր բարեկամ մը յանձնած է մեզ, մէկն է անոնցմէ. սիրով կը հրատարակենք զայն, մեր կողմէ յարգանքի բաժին մը ունեցած ըլլալու համար այն հանդիսական արարողութեանց մէջ, որոնք վաղը կը կատարուին «Դիսակ»ի յիշատակին:

Եկ, իմ գրիչ, իմ սրակից մըսերիմ,
Յաւերուս մեջ, ո՛հ, քեզ միայն կը փարիմ.
Եկուր, փաշտիմք քեզ հետ մեր հին խեղճ խուցիկ,
Արցունք քափեմք, ըսեմք ողբեր սառնուցիկ:

Դու ալ ինձ պէս փրսած ճիւղն ես ծառի մը,
Կորուսեր ես գեղ, գոյն, ինչպէս ես իմը.
Ժամէս խորշակ մը գիւ ալ ձրգեց դողախար,
Երկուքս ալ արդ վրէժիս, չոր փայտ եմք նիւսար:

Մասներս զարկած չեմ ո՛չ իրենար, ո՛չ դաշնակ,
Նըւագ, սըրիւնգ, ամեկն ինչ դու ես միեմակ.
Ծայրովդ սրիս կը դպչիմ նուրբ քեղերուն,
Եւ դուրս կուգան եղանակներ ողորուն:

Ես չեմ բռներ փունջ մը այնքան համոյցով,
Որքան զրիչս իմ դողդոջուն աջ ձեռնով:
Ոսկի, արծաթ չեմ ծըրարեր, չեմ պահեր,
Դրչիս ծնունդ միայն, խոկեր ու խոհեր.
Ձորս կը փաթթեմ քուղբերու մեջ սպիտակ,
Ահա բոլոր իմ անգին զանձ ու վասակ:
Երբ կը փակուիմ չրոկի սեւեակին իմ ներքին,
Եւ կուսամ կուրծիս սեղանին չոր սախակին,
Իսկոյն կ'առնում զրիչս նրբին եւ սիրուն,
Ու կը յանձնեմ վրդով սրիս հովերուն:

Անդ կը բացուի աչքիս առջեւ սիւղերք,
Որ հորիզոն չունի, ո՛չ ծայր, ո՛չ եզերք.
Ու ես բողոք իմ մարմնեղէն նեղ անօր,
Կը վերանամ սիրած սեղերս անծանօր,
Արշալուսոյ ծոցին կ'եղլեմ ու ետք,
Հանգիստ կ'առնում վերջալուսոյ բոց գիրկը:

Կայծեր կ'առնում ես մշտաւառ ցոյցերէն,
Որք ըսպառում չեմ սար քեւէ միշտ կ'այրեն.
Ո՛հ, չեմ ուզեր օսար կրակ—սեր աշխարհի,
Թող երկինքի տուրք կրակով զոհս այրի:

Բարեկամներս կ'ըսեն ինձ քե—«Ձեռ գըւարթ,
Մըք արցունքդ, մ'ըջար այդքան սրիւնը մարդ:»
Աշխարհի մեջ իմ բաժին ցաւ ե ինկեր,
Այլ միեմակ չեմ, գրիչս ինձ միշտ ե ընկեր:

Թող ախտեր քիւր պատեն իմ անձս՝ ցաւոց վարժ,
Անկողնոյս մեջ պառկիմ հիւսնդ ու անշարժ,
Բոլոր մարմինս անդամալոյծ քող շինի,
Այլ, Աստուծ իմ, աջ ձեռքս պահէ կենդանի:

Երբ կամիս ան լեզուս ալ, բայց ո՛վ Տէր,
Ո՛հ, կ'աղաչեմ զիս իմ գրչեւ մի գտեր:

Ու երբ մեկնիմ այս տառապեալ աշխարհէն,
Ճերմակ պատմեմք ու սեւ հողեր զիս ծածկէն,
Ե՛կ, ո՛վ գրիչս ինձ պէս մաշած ընկեր իմ,
Դազադիս մեջ եկուր, դարձեալ քեզ փարիմ:

Թող քեզ դնեն մասներուս մեջ մոմեղէն,
Երկու չորցած ճիւղեր մեկտեղ քող քաղեն:

ԳՐԱԿԱՆ ՆԻՇԵՐ

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ ԳՐԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՌԱՋԻՆ ՅՕԴՈՒԱԾ

Նոր դարու մը սեմէն ներս դեռ այն ինչ մտած, կարգ մը անգլիացի գրագէտներ նոր եւ յանդուգն յայտարարութեամբ մը սկսան ցաւ յայտնել որ գրականութիւնը կը տուժէ քննադատութեան չգոյութենէն, եւ թէ, հետեւաբար, դրական աշխարհը խառնափնթոր կացութեան մըն է մատնուած, որուն մէջ միջակութիւններ եւ նոյն իսկ ոչնչութիւններ սրժանիքի պատկը կ'որոնեն, պատուոյ տիտղոսները իրենց սեպհականելով անպատկաւորէն: Քննադատութեան արդի տկար վիճակին վրայ ողբացողներէն մին, որ միանգամայն ամէնէն կատաղի բողոքարկուններուն շարքին մէջ մը գտնուի, կ'ըսէ թէ գեղարուեստները որ ըստ օրէ ստորին եւ մութ խաւերու մէջ կ'իյնան:

Ephemer Critica հեղինակը իրեն զազափարակից ունի երկու ամերիկացի դժբաղատներ, որոնցմէ մին սա պէս կը խօսի. «Մեր օրերուն մէջ մարդ պարզապէս կը ձանձրանայ սա տխուր ճշմարտութիւնը յաւիտենապէս կրկնելով թէ Անկլո-Սաքսոն գրական աշխարհին մէջ քննադատութիւնը գրեթէ անյայտացած է այլեւս եւ ինչ որ հանրութիւնը կը կարգայ քննադատութիւն անուան տակ, ամէն բան է բաց ի քննադատութենէ:

Երկրորդը՝ ոչնուզ պատրաստակամութեամբ կը խոստովանի թէ «Ժամանակակից գրական անկումը իրողութիւն մըն է, զոր կարելի չէ ուրանալ»:

Ու բողոքող քննադատներու այս երրորդութիւնը բարձրաձայն կ'ազաղակէ եւ օգնութեան կը կանչէ այնպիսի քննադատութիւն մը, որ խարաղանէ եւ հարուածէ միջակութիւնները, որոնք հանրային կարծիքին առջեւ անուն մը չաճած են: Պէտք եղածը խարաղանն է, որ արուեստի տաճարէն դուրս պիտի վանէ գրականութեան լուծայափոխները:

Փրկութեան այս կոչը արձագանգ գրած է արդէն ամէն դասակարգի, բայց մանաւանդ գրականութեամբ հետաքրքրուողներուն մէջ, որոնք արդար ցասում մը կը զգան անարժան համբաւներու տիրապետման վրայ: Եւ ամէն մարդ որ ողջախոհ միտք մը ունի, բնականօրէն չափազանց կը զրգոզուի ամենօրեայ կամ չափազանց թերթերու մէջ կարգաւորվող գրախօսականներ, հապճեպով եւ կողմնակցութեամբ գրուած քննադատութիւններ որոնց մէջ կ'ըսուի թէ այս ինչ անուն վիպագիրը իրապէս հաւասարեք է թէքքրիյի կամ Հաութօրնի, եւ կամ թէ՛ այս

ինչ նորեկ բանաստեղծը իր ոտանաւորներուն մէջ յաջողեալ է զինչ Բիլլի ճոխ դեղեկութիւնը, Ուորտտուորթի մը սուր իմացականութեամբ օժտուած ըլլալով:

Բայց այդ երեք քննադատներուն բողոքին եւ բարկութեան պատճառը որքան ալ հիմնական ըլլայ, պէտք չէ կարծել որ ներկային այս ողբալի կացութիւնը նոր երեւոյթ մըն է գրական աշխարհին համար: Բոյի մեռնելը վաթսուներորին անցաւ. բայց Բօ իր ժամանակին բողոքողներուն մէջ ամէնէն կորովին էր. Բօ ալ այսօրուան անգլիացի եւ ամերիկացի քննադատներուն պէս կ'ողբար ժամանակակից քննադատութեան անկումը եւ կը պնդէր թէ անհրաժեշտ է այնպիսի քննադատութիւն մը, որ իր հզօրութեան չափ ըլլար նաեւ ահազդեցիկ:

Մաքսի, ուրիշ անուանի քննադատ մը, ութսուն տարիներ առաջ նոյն օրինակ գաղափարներ կ'արտայայտէր, ըսելով թէ «քննադատութիւն մը կամ վէպ մը, որքան որ ալ արհամարհելի արտադրութիւն մը ըլլայ, ամենայն դիւրութեամբ կը գրունէ իր գովաբանողները, օրաթերթի, չաքաթաթերթի կամ ամսեայ հանդէսի մը մէջ»: Ասկէ դատ Մաքսի կը պնդէր թէ անտեղի գովասանութեանց պատճառած վնասները չափ մեծ են. «պղտիկ չարիք մը չէ, երբ փառքի տաճարին պողոտաները կը լեցուին ու կը փակուին ազմկայոյզ եւ կուռասէր սնապարծներու բազմութենէն. հոն ամէնքը զիրար կ'արմկահարեն, իւրաքանչիւրն ինքզինքին ճամբայ բանալ կ'աշխատի եւ թէպէտ չի յաջողիր մուտք մը գտնելու, բայց արգելք կ'ըլլայ որպէս զի ներս մտնելու իրաւունք ունեցողները կարենան առաջ անցնիլ»:

Արդ, եթէ երբեք անգլիական քննադատութեան արդի փիճակը միտարարական չէ, գոնէ անկարելի է ուրանալ որ Անգլիացիք իրենց նախահայրերուն ունեցած զիրքէն նուազ բարձր չեն այսօր: Ընդհակառակը, անգլիացի գրողէտ մը գոհունակութիւն իսկ կը յայտնէ իրաց կացութեանէն, նկատելով սր այսօրուան թեթեւութիւնը եւ սնապարծութիւնը Մաքսիի ու Բոյի օրով ալ գոյութիւն ունէր, եւ ատով հանգերձ, այսօր երկու յարձակողական գրիչներուն գուշակութիւնները միշտ ճշմարիտ չեն եղած: Բայլ մըն ալ առնելով զէպ յառաջ, կրնանք թերեւս յանգիլ սա եզրակացութեան. քանի որ զիտենք թէ անգլիական գրականութիւնը իսկապէս զարգացման շրջան մը բոլորեց վաթսուներեւ աւելի տարիներ առաջ, թէպէտեւ գրադատները այսօրուանէն աւելի աղէկ գործունէութիւն մը չունէին, ուրիշ Մաքսիի եւ Բոյի ջատագոված ու գործադրած ազդու եւ հատու քննադատութիւնը այնքան պիտանի տարր մը չէ գրականութեան զարգացման համար:

Մաքսիի եւ Բոյի մասամբ ցասկոտ բողոքին, ինչպէս նաեւ Ներկայ ժամանակի գրադատութենէն զժգոհացող քննադատներուն խօսքերուն ետեւ երեք տեսակ ենթադրութիւն կարելի է գտնել.

Առաջին. թէ քննադատի մը զլիսուոր պարտականութիւնն է գրականութեան խաբեմաներուն եւ կեղծարարներուն դիմակը վար առնել եւ ընթերցող հասարակութիւնը ազատել անճարակներու շահատակութենէն:

Երկրորդ. թէ անցեալին մէջ քննադատները յանձառու եղած էին այս պարտաւորութեան եւ յաջողութեամբ պսակուած էին իրենց ջանքերը: Երրորդ. թէ հիմա, քաներորդ դարուն սկիզբը մասնաւորապէս պէտք կայ այս պատժական քննադատութիւնը ի գործ դնելու:

Բայց այս երեք ենթադրութիւններն ալ կարելի չէ վաւերական նկատել, հիմնուելով գրականութեան պատմութեան վրայ. բաց աստի, անոնք իրենց անվաւեր հանգամանքէն զատ ունին այս թերութիւնն ալ որ միտքերը սխալ ուղղութեանց կ'առաջնորդեն եւ թիւրամացութիւններ կը ստեղծեն քննադատութեան ճշմարիտ դերին նկատմամբ:

Գիտական քննադատի մը համար կրնայ պարտաւորութիւն նկատուիլ, խաբեմաներու եւ խարդախներու դիմակը վար առնելը. բայց միեւնոյն գործը պէտք չէ պահանջել արուեստի քննադատէն: Այնքան ատեն որ գրական արտադրութիւն մը կը մօտենայ գիտական երկի մը — գործօրինակ, կենսագրական գործերուն եւ պատմութեան միւս ճիւղերուն մէջ — բանորու եւ բացատրութեանց խիստ ճշգրտութիւն մը պահանջել պէտք է: Բայց երբ գրական գործ մը զուտ գեղարուեստական է, ինչպէս բանաստեղծութիւն, թատերգութիւն, վիպագրութիւն եւն., գիտական ճշգրտութեան չափանիշներ չըկան, գործը դատելու համար գիտական անաչառութեամբ եւ խստութեամբ: Ու երբ քննադատ մը ցաւալիօրէն կ'իյնայ այն սխալին մէջ թէ գրականութեան համար կան այդպէս կշիռներ եւ չափեր, զորս ինքն իր կեանքին մէջ ունի բոտ կամս գործածելու համար, արդիւնքը չափ պարզ կ'ըլլայ, բայց միանգամայն ողբալի: Անգլիական գրականութիւնը չափ յարմար օրինակ մը ունի, որ կը բացատրէ թէ ինչ կ'ըլլայ հետեւանքը. Ճէֆրիսի պէս մարդիկ, որոնք կը կարծեն թէ գրականութեան մէջ ալ կարելի է ոստիկանական ձեռնարկներ ընել, կը մղուին Ուորտտուորթի նման իրական տաղանդներու արժանիքը կազկածի տակ ձգել: Նոյն այդ Ճէֆրիսն էր որ Քիցի վրայ յարձակեցաւ անամօթօրէն:

Երկրորդ ենթադրութիւնն ալ վաւերական չէ պատմական ճշգրտութեան տեսակէտով. արդար դատողութիւն մը ընել

չէ յայտարարելը թէ անցեալին քննադատները խղճի մտօր կը կատարէին իրենց պաշտօնը, հարուածելով ապիկարներ, մինչդեռ հիմակուանները աւելի կը միտին անպարտաճանաչ պաշտօնեաներու դերը կատարելու. աւելի պատկերալից օճով մը խօսելով, արդարութիւն չէ ժամանակակից քննադատները նմանցնել թերացող ոստիկաններու, որոնք թող կուտան որպէս զի անճարակ բանաստեղծներ եւ անարժան վիպագիրներ հանրութեան գլուխ պանէն դրամ չորթեն:

Պէտք է ընդունիլ որ անցեալին մէկ քանի ինքնակոչ քննադատները ինքզինքնին մերթ ընդ մերթ ցոյց կուտային գրականութեան չարագործներուն, բայց իրենց բոլոր աշխատութեան արդիւնքը սա կ'ըլլար որ ուրիշներ հարուածելու պատրուակին տակ իրենց ողորմելի անձինցուցագրութիւնը կ'ընէին: Ճէֆրի, զոր օրինակ, Էտիկալքրի մէջ եւ Ուիլսոն Պիքփուսի մէջ առատօրէն կը հեգնէին եւ կը հարուածէին այն հեղինակութիւնները, որոնցմէ հաճոյք չէին զգար իրենք: Եթէ իրենց դատումներուն եւ վճիռներուն մէջ անիրաւ ըլլային, ինչ որ անսովոր բան մը չէր, անոնք պարզապէս ինքզինքնին հեգնանքի նշաւակ կը դարձնէին եւ եթէ իրաւացի խօսք մըն ալ ըսած ըլլային իրենց քննադատութեանց մէջ, դարձեալ ժամավաճառութեան զոհ գացած կ'ըլլային, քանի որ աշխատած էին փճացնել այն որ իսկապէս կեանքի գրոյմը չունի, որ արդէն մեռնելու է դատապարտուած:

Երբ նկատի առնենք որ տասնեւիններորդ դարու ակնաւոր քննադատներէն—Սէնդ Պէօլ, Մէթիւս Արնօլտ, Լօուէլ, Էւն.—ոչ մին խղճամտօրէն հոգ ըրաւ իր ժամանակակից գրականութիւնը վիճաբանութեան ենթարկելու, պիտի մղուինք ըսելու որ չափ որոշ դանաղանութիւն մը պէտք է դնել քննադատութեան եւ պարզ գրախօսականներ գրելու արուեստին միջեւ: Վերոյիշեալ մատենագիրներուն եւ անոնց հետեւողներուն ձեռքին մէջ քննադատութիւնը գրականութեան մէկ ճիւղն է, մինչդեռ գրախօսական գրելը լրագրութեան վերաբերեալ գործ մըն է: Լաւագոյնը մեռն անցընէ այս է ահա գրականութեան կէտ նպատակին, մինչդեռ լրագրութեան նպատակը ուրիշ բան չէ, այլ լուր ստանալ:

Քննադատը, եթէ իր զննութեանց արժանի եղող նիւթերու մէջ սահմանափակէ ինքզինք, յաճախ պիտի մղուի խօսելու անցեալէն ժառանգուած ընտրեալ գործերու վրայ, մինչդեռ գրադատական մը գրողը հարկադրուած է նկատի առնել ներկայ ժամանակի գրական արտադրութեանց միջինը:

Քննադատութիւնը այն արուեստն է որով «առարկայ մը կը տեսնենք այնպէս

ինչպէս որ է իր խնդիրները մէջ» այսպէս բնական է Մէթիոս Արնօլտ, որ կը շաբաթականէ. «քննադատութիւնը կը հնազանդի բնական մը, որ կը մղէ զայն աշխատելու որպէս զի բոլոր աշխարհի մէջ ճանչցուած եւ մտածուած բաներուն լաւագոյնը գիտնայ» Իսկ գրախօսական մը գրելը, որքան որ ալ օգտակար գործ մըն է, շատ աւելի խոնարհ պաշտօն մը ունի. երկու խօսքով, այն արուեստն է, որով ընթերցողներուն կը ծանօթացնենք թէ ինչ է նորագոյն հատորը, տեսակով, յատկութեամբ եւ հանգամանքով:

Քննադատութիւնը կրնայ, եթէ ուզէ, միայն անցեալին հետ գործ ունենալ, իսկ գրադատութիւնը ընտրութիւն չունի. պէտք է նկատի առնէ անցաւոր ներկան, անոր գլխաւոր գործն է մեր ժամանակին մէկ վիպագիրը բաղդատութեան դնել դարձեալ մեր ժամանակին ուրիշ մէկ վիպագիրին հետ, եւ ոչ թէ զանոնք հարուածել անցեալին հոյակապ հեղինակներուն հետ բաղդատելով, Անիմատութիւն է, երբ գրադատ մը ինքզինք բռնադատեալ զգայ միշտ դատաստարտելու վիպական նոր հրատարակութիւն մը, անոր համար որ երկտասարդ գրողը ստորագրած է Բոյէն կամ Հաութորնէն:

Եթէ այս հարցին վրայ աւելի ուշով նայինք, պիտի տեսնենք թէ քննադատութեան արդի վիճակէն չէ որ մէկ քանի գրողներ կը դժգոհին, այլ աւելի՝ գրադատականներ գրելու արդի ձեւէն: Ասոնք կը յայտարարեն թէ ժամանակակից անգլիական գրականութիւնը տակաւ կը նստմանայ, որովհետեւ գրադատը չի յաջողիր ի գլուխ հանելու այն գործը որ իրեն կը վերաբերի:

Անշուշտ, շատ դիւրին գործ է պարսաւել այսօրուան գրադատներու արարքները, որոնց տխուր շարքը կը տեսնուի Անգլիոյ եւ Միացեալ Նահանգաց տնթիւ պարբերականներուն մէջ. բայց ո՞վ կրնայ անգլիկ թէ աշխարհի վրայ ամէն ինչ անթերի է, թէ՛ Լոնտոնի եւ թէ՛ Նիւ-Եորքի մէջ գրադատութիւնը յաճախ անխնամ կերպով կը կատարուի. շատ անգամ ալ ոչ հեղինակաւոր անձանց հնգաբնակիւն կ'ըլլայ այդ գործը. յաճախ գրադատական մը արդիւնք է փութկոտ եւ պատահական աշխատութեան մը եւ շատ քիչ անգամ՝ կաշառակերութեան աղբիւրները կրած: Երբեմն ինամոտ, հեղինակաւոր, ամբողջական եւ անշահախնդիր է, բայց երբեմն ալ միջոց մը կը գտնայ անձնականութիւններ ցուցադրելու:

Անգլիոյ եւ Ամերիկայի օրական եւ շաբաթական թերթերուն մէջ գրադատութիւնն իր ամբողջութեան մէջ թերեւս շատ աւելի լաւ վիճակ մը ունի, քան թէ գեղարուեստներու, երաժշտութեան եւ թատերգութեանց վրայ հրատարակուած

տեսութիւնները. (այս ականբեր գերազանցութեան պատճառը հաւանորէն ծագում կ'առնէ այն դժուարութենէն, զոր կը ներկայացնեն այս վերջինները): Իտալիա, գրադատութիւնը քսաներորդ դարու սկիզբը ընդհանուր կերպով լաւ վիճակ մը ունի, բաղդատմամբ առաջուանին: Այն որ ուսումնասիրած է Օլիվեր Կոլտսմիթի ասպարէզը, դիւրաւ պիտի կրնայ մտաբերել այն ողորմելի կացութիւնը որուն մէջ ինկած էր գրադատութիւնը Անգլիոյ մէջ՝ տասնեակներորդ դարուն. այդ շրջանին գրադատութիւնը ամբողջովին գրաւաճառներու իշխանութեան տակ էր: Եւ այն անձը, որ ծանօթ է Բուֆուս Կրիզուելտի թղթակցութեան, պիտի յիշէ թէ Իրաց կացութիւնը որքան արտառոց հանգամանք մը ունէր Միացեալ Նահանգաց մէջ, տասնեակներորդ դարու կէսին, երբ հրատարակիչ մը կոշտ կը նկատուէր, եթէ մերժէր հրատարակել նոյն ինքն հեղինակներուն կողմէ գրուած գրադատականներ՝ իրենց երկերուն վրայ: Արդարեւ միայն անոնք որ չեն ճանչցած անցեալին մէջ կատարուած գրադատումները, պիտի համարձակին ներկայ վիճակը աննախանձելի գտնել:

Հաւանօրէն, այս կարգի համոզման մը սկզբնական պատճառը սա է թէ մարդիկ հինէն ի վեր սովոր են միշտ ներկան աւելի անմիջական գտնել քան անցեալը: Բայց իրողութիւնները միշտ չեն ապացուցաներ այս, եւ ատու հանգերձ, այնպէս կը համարենք թէ աշխարհ հետզհետէ գահավէժ անկումներու մէջ է: Ճիշդ է. գրադատականներու թերութիւնները բաւական ծանր են ներկային, բայց երբէք չէ եղած շրջան մը, ուր ան ըլլար լաւագոյն: Գրականութեան պատմութեան մէջ երբեք չենք տեսներ էջ մը, ուր գրադատական արուեստը հասցուած է իր կատարելութեան: Քայլ մըն ալ առնելով դէպ յառաջ, կրնանք ըսել թէ անգլիական կամ ամերիկեան, ֆրանսական կամ գերմանական ոչ մէկ հանդէս կըրցած է ցարդ գոհացուցիչ ընել գրախօսականի բաժինը, ուր անսխալօրէն, հեղինակութեամբ, նրբօրէն եւ անշահախնդրութեամբ խօսուած ըլլայ ամէն նոր հրատարակութեան մասին:

ԵՐԵՒԱԿ

ՄԻՍԹԻՔ ԽՈՒՆԿԻՆ ԵՐԳԸ

ՀՕՐԱ ՅԵՇԱՏԱԿԻՆ

Խոսկն ուր տարտալ

Յըրուէ իր ծառ

Նուրբ, դեղնոց,

Բոյրեկ քոյրու

Բաւ մը աղո՛ւ

Անձանօր:

Եւ ծառացող

Խոսկն այն ուր ցօղ

Տայ հոգւոյն,

Բուրե մահուանդ
Կրօն, հիւանդ
Լրջութիւն . . . :

Ձիւնն երեւում
Շուշաններուն
Ոգեւար,
Կաթ շիթեր
Խնկաջերմ դեռ
Մոսկու . . . :

Եւ երբ հրնչի
Մեծ ժամն ուր չի
Սիրս աշխու,
Խոսկիկն քոյրով
Երանախոսով
Կը հաշիւ . . . :
Ե. ԳՕԼԱՆՃԵԱՆ

ՇՈՐԵՐՈՒ ԲԱԺԻՇԸ

«Թ Ի Ի Բ Ա Կ Ն»

Քրտան տարի է, մէկ ալ աւելի
Կայ որ Տիրոջը աշխիւ հաճելի
Տաւալկն,
Տաւալկն քրտնիւ անհոգ ու անգոր
Հաւաքակ կ'ելլէ ամէն ցարք օր
Բիւրակն:

Թուշուք-քերթերուն ան չը նմանի՛.
Իր բոյնը շինած է... Գերբաւանի
Պարտակն.
Եւ Յիսուս Փրկիչի գերեզմանին ֆով
Կը նրկայ անվերջ խանդ ու խոյանգով
Բիւրակն:

Բանայ հանգային — առանց փրփուրի —
Հոգիներ մաքրող անհամ տուր ջուրի
Ծորակն,
Կարճիկ Հաւաքի տալով տալակին
Յագեցում կուտայ... ոմանց պապակին
Բիւրակն:

Գրական հանդէս — ցասեւ եւ վրկայ —
Բա՛ն մարմած չէ ու չարմեւ անիկայ...
— Տեսակն
Ծեւ պատուելի կամ անպիս օրդու,
Ձրկար որ մեծէ կամ անհալ քոյրու
Բիւրակն:

Հոն երգեր լուսին... հողէն ու փաւէն,
Հո՛ն ցաւեցումն Երկու... մարգարէն
Մարտակն,
Ձի — պիտի զգածուէ՛ր երբ հազայի... —
Իր ձեռնով է որ շինուի մոգայի
Բիւրակն:

Տիար Յակոբոս Բրօճ. ձէնիկեանի՛
Հո՛ն կ'իշխէ երգօր ձայնն ու իրանի
Ծոծոսակն:
— Խառնակ, անհաւակ ճիւղերու խո՛ր փոս՝
Թէեւ նորափայ՝ կը հոսի բոբոս
Բիւրակն:

Քարոզապատմութիւն կրօնային,
Ընթերցողները պէտք չէ՛ որ նային
Բարակն:

Քույրս հեռու չըմբռնեմ քեզ հեռու
Հընդունալու եմ թիւրքը խօսքիս
Բխրակն:

Մըցակիցն հուժկու Աւետարեւին,
Կը վառի, ինչպէս մէջ դեկտեմբերին
Կըրակն,

Եւ խաբունի պէս, ամէն կիրակի
Ժողովարան ալ կ'երթայ ուղղակի
Բխրակն:

Ա. ԳԻՈՐԳԵԱՆ

ՀԱՆՃԱՐԵՂ ՄԱՐԳԻԿ

ԵՒ ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Երկու տեսակ ամուսիններ կան, որոնց հետ ապրիլ դժուար է. — հանճարեղ և յիմար մարդիկը: Թերեւս աւելի յաճախ կին մը երջանիկ կրնայ ըլլալ յիմար ամուսինի մը քան թէ հանճարեղի մը հետ: Անշուշտ, պէտք է կարելի եղածին չափ քիչ պարպտել ներքին կեանքը այն տաղանդաւոր անձերուն, որոնց մասին մասնաւոր յարգանք մը կը տածենք. բայց ատու հանդերձ նշանաւոր մարդոց սիրային արկածները այնքան հրապուրիչ նիւթ մը կազմեն որ, ամէն ոք կը հետաքրքրուի անոնցմով: Եթէ ամէնէն հասարակ սիրաքանութիւններն իսկ անդիմադրելի հրապուր մը ունին իրենց մէջ, ուրեմն ի՞նչ պէտք է ըլլան այն սէրերը, զորս անմահներու սէրը կը կոչեն:

Երբ մեր մարմինն զանազան մասերը կատարելապէս առողջ վիճակի մէջ են, մենք բան մը չենք զգար եւ ոչինչ մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ. բայց ճիշտ այն վայրկեանին, որ ո եւ է խանգարում մը տեղի կ'ունենայ անոնց գործունէութեան մէջ, անմիջապէս կը գոչենք. «Օ՛հ, ակռաս...» կամ թէ «Ա՛յ, գլուխս կը ցաւ...»:

Ամուսնական կեանքն ալ այսպէս է: Երբ այր և կին երջանիկ կեանք մը կ'անցընեն, ինքզինքնին կը մոռնան եւ ա՛լ չեն խօսիր իրենց երջանկութեան վրայ: Ասոր համար է որ մէկ ապերժանիկ ամուսնութիւն աւելի ազմուկ կը հանէ քան հարիւր երջանիկ միութիւնները: Յաւի սուր բացազանցութիւնները աւելի դիւրաւ կը լսուին քան թէ գոհունակութեան միմունջները: Ամուսնական անհամաձայնութեանց զո՛հ գոցողները փողոցներուն մէջ կը պրտան եւ կը կանչուրուտեն, մինչդեռ յարմար միութիւն մը կազմողները իրենց վառարանին տաքուկ անկիւնը նստած կը փսփոսան: Պատճառն այս չէ՞, որ մեծ մարդոց ամուսնական կեանքին դժբախտութիւնները աւելի յաճախակի կը լսենք, քան թէ անոնց բարօրութիւնները: Եւ երբ հանճարեղ մարդիկ ապերժանիկ կ'ըլլան, բարձրաձայն կ'աղաղակեն եւ աւելի ուշադրութիւն կը գրաւեն քան նուազ նշանաւոր մարդիկը:

Ատեն մը կար երբ ենթադրեալ կամ իրական տաղանդի տէր անձ մը առանձնաշնորհումն ունէր զիւրազրդիւ ըլլալու

եւ ընելու այն ամէն բաները, որոնք ներքին չեն ո եւ է ամուսինի: Իսկ հիմա, սա համոզումը կը տիրէ թէ հանճարեղ մարդիկ պէտք է օրէնք մը դնեն իրենց կենցաղին մէջ, պարզ մարդոցմէն աւելի կանոնադաւթեամբ:

Եթէ հանճարեղ ամուսինները գիշերը ցերեկի եւ ցերեկը գիշերի փոխեն. եթէ չափէն աւելի գինովնան. եթէ ուրիշ կիներու հետ աւելի օրարանեն. «առատաձեռնօրէն» զրամ չուայեն եւ չկարենան հացագործին ու մսավաճառին առնելիքները հատուցանել—եթէ այս տեսակ արարքներ գործեն, ոչ ոք կը ներէ իրենց:

Կօլտսմիթ որ «հրեշտակի մը պէս կը գրէր եւ խեղճ թուրքի մը պէս կը խօսէր», թերեւս ինքզինքին վրայ կը խորհէր երբ կ'ըսէր. «բանաստեղծի մը խօսակցութիւնը ողջախոհ մարդու մը խօսակցութիւնն է, իսկ իր գործերը՝ յիմարի մը»: Մօնղէսքիէօ կ'ըսէ. «Կուգեմ որ իմ ընտանիքս բարօրութեան մէջ ըլլայ, բայց չեմ կրնար ինքզինքս գերին ընել առտընին գործերու մանրամասնութեանց»: Բայց չհեկան է թէ մեծ մարդիկ ինչ կը հասկնան անշան գործ ըսելով. Եւրոպացի մատենագիր մը կար որուն համար հրգեհը առնին գործ մըն էր. օր մը, մինչ իր զրադարանին մէջ կ'աշխատէր, սպասաւորը ներս խուժելով ծանոյց թէ տունը կրակ առած է.

— Կնկանս գնա ըսէ, պատասխանեց մարդը պաղարիւնով, այդ տեսակ գործերու կարգադրութիւնը անոր կը վերաբերի:

Սակայն եւ այնպէս, արդարութեամբ պէտք է խոստովանիլ որ հանճարեղ մարդիկ մեր օրերուն մէջ բազմաթիւ վարդաճ են այս խենդուկի հովերը եւ կըրցած են ըլլալ շատ կանոնապահ ամուսիններ: Ատեն մը մարդ մը ելաւ ապացուցանելու թէ ոչ ոք այնքան յարմար էր լաւ ընտանիք մը պահելու, իր կինը սիրելու եւ զաւակները լաւ մեծցնելու, որքան բանաստեղծ մը: Ասիկա մասամբ ճիշդ է. Լօնկֆէլլօ, Լօուէլ, Հուրդըլըր եւ ուրիշ բանաստեղծներ շատ լաւ ամուսիններ կըրցած են ըլլալ: Ուրօրօսութիւնը կ'ըսէ. «Մարդիկ իրենց ընտանեկան շրջանակը ապերժանիկ չեն ըներ հանճարեղ ըլլալուն համար, այլ անոր համար որ բաւականաչափ խելք չունին. բարձրագոյն աստիճանի միտք մը եւ զգացումներ կարող պիտի ընէին զիրենք, որպէս զի տեսնեն եւ զգան ընտանեկան կեանքին բոլոր դեղեկութիւնները»:

Բան մը սակայն անհրաժեշտ է, եթէ կ'ուզուի որ հանճարեղ մարդը երջանիկ ըլլայ իր ամուսնական կեանքին մէջ. իր առած կինը պէտք է տաղանդաւոր մէկը ըլլայ: Հանճարեղ մարդու մը պէտք ունեցածը ողջախոհ կին մըն է միայն. մէկէ աւելի տաղանդներ մէկ տան մէջ մտնե-

լով խանգարում առաջ կը բերեն: Անգլիոյ զրական նշանաւոր անձնաւորութիւններէն մէկուն կինը սապէս կ'ըսէր. «հանճարեղ մարդիկ մեծ սխալ մը գործած կ'ըլլան տաղանդաւոր կիներու հետ ամուսնանալով. եւ արդէն, բարեբաղդաբար շատ քիչերը այդպէս կ'ընեն: Ամուսնական կեանքի մէջ երկու հանճարներ քով քովի՝ կ'ընեն այն ինչ որ երկու կատուներ պիտի ընէին մէկ տապալակի մէջ,— անոնք կը դառնան ջղային, կռուասէր արարածներ, որոնք ոչ համբերութիւն ունին ոչ ողջախոհութիւն, որոնք միշտ զիրար պիտի նեղացնեն եւ ամուսնական շրջութան հակառակ ուղղութիւններով պիտի քաշեն: Իմ վրաս նայեցէք. երբէք յօդուած մը չեմ գրած, կամ պատկեր մը նկարած եւ ո եւ է խելացի գործ մը չեմ տեսած ամբողջ կեանքիս մէջ, բայց իմ ամուսնոյս փնտռած կինը կըրցած եմ ըլլալ ճիշդ առ ճիշդ»:

Բայց եթէ հանճարեղ մարդու մը կինը պէտք է տաղանդաւոր ըլլայ, այսուհանդերձ հարկ է որ կինը կարող ըլլայ գնահատելու իր ամուսնոյն ձիրքերը. բանաստեղծին կինը պէտք է արհամարհէ բանաստեղծութիւնը եւ վայն կոչէ ամէնէն անուանարկիչ ածականներով: Միւս կողմէ, կինը պէտք է նախանձի իր ամուսնոյն վրայ, եթէ սա կը յաջողի ինքզինք հոգաւոր ընել: Հաւանօրէն, Կոմիլու-կիոսի կինը նախանձէ զրգեստ էր որ միշտ կ'ընդմիջէր իր ամուսնոյն զբաղումները, այնպէս որ վերջ ի վերջոյ Կոմիլուկիոս հարկադրուեցաւ ձամբու գնել իր կինը պատճառը միեւնոյնն է եթէ հնութեան փիլիսոփաներէն մին ուխտած էր երեք տարի աչքերը վեր չբարձրացնել, որպէս զի մի՞ գուցէ կնոջ մը դէմքը տեսնէ: Յանկարծական զրգոման մը միջոցին, կին մը պատառ պատառ ըրած է իր նկարիչ ամուսնոյն պատրաստած մէկ պատկերը:

Կանանց իրաւունքներուն վրայ մէկ ուղեքննի մէջ, կին ատենաբան մը կը բացագանչէր. «Յայտնի է թէ Սոդոմոն իր իմաստութիւնը կը պարտէր աւելի իր կիներուն»: Ասիկա չափազանցութիւն մըն է անշուշտ, բայց անուրանալի է որ շատ մարդոց յաջողութիւնը կամ անյաջողութիւնը կախում ունի իրենց կիներուն նկարագրէն: Ասիկա մասնաւորաբար ճիշդ է հանճարեղ մարդոց նկատմամբ: Մտաւորական կեանք մը, էորքանքալ յաջող ըլլայ, երջանիկ ամուսնութեան մը հանդարտեցուցիչ ազդեցութեան կը կարօտի, որպէս զի չըլլայ դառն եւ չնախանձ թոմաս Մուր, անգլիացի մեծ ընտանեկան շատ մը հանճարեղ մարդոց բերնով խօսած եղաւ, երբ բաւ. ինծի շուայուած գովեստներուն եւ ծափերուն ունայնութիւնը ըմբռնելէ ետք, ընտանեկան կեանքիս մէջ գտայ լաւագոյն բան մը, զոր աշխարհ ոչ կրնար տալ, ոչ ալ ետ առնել:

ԳՐԻՉ

ԽԱՐԲԵՐԴԻ ԳԱՒԱՌԱՐՄԱՐԲՈՒՆ

ԲԱՌԵՐՈՒ ՀՆՁՈՒՄԻՆ ՎՐԱՅ

Ո՛ր եւ է գաւառական լեզու կրնայ մեծ սատար մը ըլլալ մեր աշխարհաբարին կատարելագործումին, քանի որ ժողովուրդին լեզուն է։ Ահա այս գաղափարով եւ ամոր ուսումնասիրութեամբ զբաղող բանասէրներուն պղտիկ ծառայութիւն մը ընելու նպատակով, Ծաղիկի մէջ կը ներկայացնեմ Խարբերդի ու իր շրջականերուն մէջ գործածուած գաւառական բաներուն եթէ ոչ մեծագոյն, գոնէ՝ մէկ մասը։

Սակայն բաներու շարք մը ներկայացնելէ առաջ, մեր գաւառաբարբառին հրնչումին վրայ քանի մը կանոններ ըսել կարծեմ չանհկանութենէ զուրկ չսլիտի ըլլար։

Լեզուի մը բաներուն գործածութենէն ելած է կանոնը, սակայն վերջը կանոնը եղած է առաջնորդ՝ լեզուն հասկնալու։

Ահաւասիկ մէկ քանի կարեւոր կանոններ։

Ա. Ե գրերը եւ այ երկրաբարբառը յաճախ էի պէս կը հնչուին։

[Երկրաբարբառ կրնայ ըսել կարծեմ, քանի որ յ գրեր այդ տեղ Ե գրի ձայն ունի։]

ՕՐԻՆԱԿ. — Մայր—մէր, փայտ—փէտ, եղբայր—եղբէր, ձայն—ձէն, այծ—էծ, ածու—էծուք, յարդ—էրդ, այսպէս—էսպէս, այնպէս—էնպէս, եւայլն, բայց ոչ հայր—հէր։

Իս, ոս, ոյ երկրաբարբառները յաճախ օ ի պէս կը կարդացուին։ Օր.

Սիւն—սոն, ձիւն—ձոն, գլուխ—գլօխ, կապոյտ—կապօտ, բոյն—բօն, զոյգ—զօգ, գոյն—գօն եւայլն։

Ոյն գրեթէ միշտ օի պէս կը հնչուի, բայց ուր քիչ անգամ, ինչպէս չըլլար, տուն—տօն, մուկ—մօկ, ձուկ—ձօկ եւ այլն։

Իս երկրաբարբառը երբեմն ալ իի պէս կը հնչուի, կամ ըսենք ար կը ջնջուի։ Օր.

Ալիւր—ալիր, աղբիւր—աղբիր, արիւն—արին, եղջիւր—եղջիր, հիւսել—հիսնել եւայլն

Իսը երբեմն ալ էի պէս։ Օր.

Գիւղ—գեղ, ճիւղ—ճեղ, զիւղ—գեղ եւայլն։

Ո ձայնաւորը բաներու սկիզբը երբ իրեն բաղաձայն մը կը յաջորդէ միշտ Ոի պէս կը հնչուի։

Օր. — Ոսկի—օսկի, ոչխար—օչխար, օտից—օտից, ողորմութիւն—օղորմութիւն եւայլն։

Տրով վերջաւորող, կամ բաներուն մէջ գտնուող տրին տը էի ձայն ունեցող ի պէս կը հնչուի. կամ տը բոլորովին կը ջնջուի։ Օր. — Ծանաւոր—ծայր, սանաւոր—սայր, լիտր—լիր, մանաւոր—մայր, կոտորել—կոյրել եւայլն։

Յր եւ ճր վերջաւորող բաները րս եւ րզ կը հնչուին։ Օր. — Բարձր—բարս, թանձր—թարզ, քաղցր—քարս, եւայլն։

Ս ով սկսող բաներ, որոնց մէջ ս ին բաղաձայն մը կը յաջորդէ, անշուշտ զիւրին հնչուելու համար սն կը ջնջուի։ Օր. — Սպիտակ—սլիտակ, (զիւրերու մէջ գործածելի), ստեղծել—տեղծել, սպաննել—պաննել, Ստեփան—տեփան, եւայլն։

Հ գրեր երբեմն, երբ բառի մը վերջը կամ վերջին վանկին մէջ գտնուի, էի ձայն ունեցող ի պէս կը հնչուի։ Օր. — Շահ—շայ, սահման—սայման, մահ—մայ, Վահէ—Վայէ եւայլն։

Գրերու ու երկբարբառներու հնչական նութեան վրայ քանի մը կանոններ ըսելէ ետք անցնիք մասնիկներուն։

Աճր, օճր եւ Եճր մասնիկները երբոր բառի մը վերջը գրուին, անցիկի նշանակութիւնը կուտայ բառին։

Առաջին երկուքը կը գործածուին ազգականներու կամ բարեկամներու համար, իսկ վերջինը՝ յատուկ անուններու ծայրէ*։ Օր. —

Հօրքրանք, մօրքրանք, քեռօնք, քուրանք, մէրանք, առնանք, եւայլն։

Օրինակ վերջինին համար.

Ղուկասենք, Թորոսենք, Շուշանենք եւայլն։

Եճր մասնիկը ազգականութիւն ցուցնող բաներու մէջ միակ թուրքերէն Ամու բառին վերջը կուգայ ու ԱմուԵճր կ'ըլլայ։

Ոսկ մասնիկը կը գտնուի գրեթէ ամբողջ բանջարեղէններու ծայրը։ Օր. — Կորկաուկ, զնձուկ եւայլն։

Ոսկ մասնիկը բայի մը արմատին ծայրը գալով վիճակ, դիրք կը ցուցնէ։ Օր. —

Պառկուկ—պառկած վիճակի մէջ, նստուկ, կայնուկ, եւայլն։

Տեք մասնիկով կը շինուին ազգական նութիւն ցուցնող բաներու յօդնակին։ Օր.

Ներ—ներուրտէք, տալ—տալուրտէք, էզբէր—էզբուրտէք, տէգր—տէգրտէք, եւայլն։

Եստան մասնիկն ալ նոյնպէս կարգ մը բաներու յօդնակին մասնիկն է։ Օր.

Մատնի—մատնեստան, բարտի—բարտեստան։

Մճե մասնիկս բառի մը սեռականին ծայրը գալով բացառական հոլով կ'ընէ։ Օրինակ. —

Իմմէ, քու մմէ, քորջս մմէ, եղբօրս մմէ եւայլն։

Երկու խօսք ալ բայերու փոփոխութեան վրայ։

Ա լծորդութեան վրայ գացող բոլոր բայերը սահմ. եղանակի, ներկայ ժամանակի եղակի Ա. դէմքին մէջ Բ լծորդութեան վրայ գացող բայերուն պէս կը խոնարհին։ Օր. —

[*] Բաներուն սեռականին վրայ կ'աւելնան միշտ։

Կ'ուտիմ, կ'ուտես, կ'ուտէ.

Կը սիրիմ, կը սիրես, կը սիրէ, եւայլն։ Անկանոն բայերու մէկ մասը կատարեալ եղակի Գ. դէմքի մէջ կանոնաւոր բայերու պէս կ'ըլլայ. նոյնպէս անցեալ ու ներկայ ընդունելութիւններու մէջ։ Ինչպէս. —

Լցիլ (ընել), էրի, էրիր, էրաց, փոխանակ ըրաւ ըսելու։

Դալ բայը, անցեալ ընդունելութեան մէջ եկած ըլլալու տեղ գալած եւ ներկայ ընդունելութեան մէջ ալ եկող ըլլալու գալող կ'ըլլայ։ Օր. —

Գալող կա՞յ, գալող ո՞վ է. գալող տղան, գալած օրդ, եւայլն։

Առնել բային հրամայական եղակի Բ. դէմքը ա՛ն ըսելու տեղ առա՛ւ կ'ըսեն վերջը աւելորդ ա մը կցելով։

Նստիլ բային հրամայականի նոյն դէմքը նստե՛ կ'ըսելու տեղ նի՛ստ կ'ըսեն։

Խարբերդի մէջ գործածուած սովորական ձայնարկութիւններն են.

Մըլա՛ — զարմացում ցուցնելու համար.

Ըմա՛ն — բարկութիւն » »

Վո՛ւշ — արգահատանք » »

Հիկիտի՛ — արհամարհանք » » Եւ

Բոլորն ալ կրնանք ու աղջկաներու յատուկ։

Այս կարգ մը կանոնները հոս դնելէ ետք դանք բաներուն որոնց մէջ խաչանիչ ունեցողները բոլորն ալ զիւղական են։

Ա.

Աթուէլ—նետել.

Ալակուէլ—զբաղեցնել.

Աղակուրտել—մուծ տեղը բան մը փնտռել.

խաբխափել.

Աղխտ—աղբ գրուած աղաքեղ.

*Աղտոր—թէթիւ.

Աճուկ—ազդր.

Ամպղլ—տաք. ամպղլ ծածկուած ատեն օդին տաքութիւնը.

Այլան—պատշգամբ. նրբանցք.

Անիծ—մանր ոչիւ.

Աշուղ—վէդ.

Ասպ—թել, նուռի ջուրով շփուած, ջուլհա—

կապործութեան մէջ գործածելի.

Ատամ—ակուռ, եղէգէ շինուած, ջուլհա—

գործութեան մէջ գործածելի.

Արանատ—ամբողջ (անարատին տաքը տեղափոխուած).

Արդել—անձրել.

Արնտուկ—ամբողջ.

*Արխաշեմ—եկուր տեսնեմ (երկու բառերէ կազմուած, արի՛—եկուր, աշեմ՝ (աշել—տեսնել).

Արդայ—ակուռ.

*Արպէշ—հապաստակ.

Աւտորալ—արտորալ.

Բ.

Բաղուկ—մետաղէ թելը որ օդին վրայ կը դրուի ականջէն անցնելու համար.

Բանպաւակ—զուարճախօս.

Բանտէշը—մեծ շոր մը որ մանուկներու ետեւը կը կապեն մաքրութեան համար.

Բարդ—երեսուն.

*Բղել—պատռել.

Բիկկ—կուժ.

*Բողոք — պղտիկ կարաս.
Բողոք — խառնուած մագ.
Բիւրեղիկ — ծինելոյդ.
Բողոք — կարաս.
*Բմբիկ — գունատ.
Բշլշկիկ — եռալ, եփիկ, դուրս տալ.
*Բշտիկ — թեւերն ու փէշերը կտրճ զարու.
Բայրիկ — բանիկիկ, վառիկ.
Բարկատուր — մեծ սղոց, երկու հոգիով գործաւ
ծելի.
*Բուլթակ — մանիչ.
*Բուլ — գուլպայ.
Բուրբուրակ — տնտնալ, ոտք քսել, սլքատալ.
Բուռնակ — հաւակիթը որ միշտ բոյնին մէջ կը
մնայ.
Բուշտ — այտուց.
Բուինչ — պտուղ մը, (չեֆիւկիւն).
Բանիչք — բանելու համար գործածուած լաթ,
խոհանոցի մէջ գործածելի.
*Բարիկ — չափէթ.
Բրդեկ — հաց մանրել.
Բրդոն, բրդուլ — կտոր.
Բրնձխոտ — բրնձի չորցած ցողուն.
Բրշակ — աւերակ.

Գ

*Գար — ստեպիկ.
*Գաղչտեկ — կտցահարեկ.
*Գաղման — ցուպ, դաւաղան.
Գաղպէն — ճերմակ կամ կանաչ հիւթ մը,
մեղրի պէս քաղցր որ երկինքէն կ'իջնէ անտառ-
ներու մէջ.
Գէլմէն — կեղծ մեռնիկ, մեռած ձեւանալ.
Գէլու խնձոր — ժանտահոտ բոյս մը.
Գլան — փայտ մը որ հին ձեւով շինուած դուռ
ուերու փականքն է.
Գլուկ — ո'ւ է կլոր առարկայ.
*Գնչիկ — գետնախնձոր.
*Գնալիկ — քիւֆիէ.
*Գոշ — քակորէ շինուած տանն.
*Գոռ — » » »
Գոց — դուռը գոցելու համար ետեւը ձգուած
ո'ւ է իր.
Գուգուլէթ — գունատ, սրածայր.
Գուլ — թանձրամիտ.
Գոնմայուշտ — բուռ.
Գունտախ — խանձարուր.
*Գունան — փողոց.
Գուն, գունուն — փորուած քարը որուն մէջ
աղբիւրին կամ բաշնիքին ջուրը կը վազէ.

Դ

Դաղըցնէլ — վերցնել, գետնէն կտրել.
Դամ — վէգին հարթ կողմը որուն վրայ կը
կանգնի.
*Դանդախ — պղպեղ.
*Դանտ — ծանր.
Դաշն — տաշտ (լուացքի).
Դատալէք — վերնալիք, մեռնիկ.
Դաւուկ — սահնակ.
Դաւնոց — գալլ զնելու համար խոհանոցի
փայտաշէն առարկայ մը.
Դէյնէ — աման սրելիք լաթ.
Դոր — շխտակ, ուղիղ.
Դորդայ — դաւիթ.
Դուլ — թմբիկի բերանը դոցելու համար տախ-
տակ.
Դուրեկ — հարթեկ, շտիկ.

Ե

Եթուկ — տեղեակ, տեղեկանալ.

Չ

Չախմին — ուղիղ փայտ մը որ սալմինը կը դար-
ձնէ, ջուլհակագործութեան մէջ գործածելի.
Չարզարդար — Մարդկազարդ.

Չենէլ — զարնէլ.
Չպուն — «կնիթարի».
Չուկուրթայ — հաստ փայտ:

Զ

Զճիկ — շատախօս.
Զշտակիկ — կուտը հանուած ու չորցուած ծի-
րան:
Զրդ — յարդ.
Զրուկ — տար.

Ր

Րխտիկ — մէկ ոտքով, շալեկ, մէկ ոտքով ցատ-
կըրտեկ.
*Րղին — համեմի տեղ գործածուած բոյս մը.
Րնքապապ — կնքահայր.
Րուղուկ — պարունակուիկ.
Րուղին — պարունակուիկ:

Թ

Թաթիկ — խոհանոցի երկաթէ առարկայ.
Թաթխան — աղած ուտած ու ուրիշ բաներու հետ
ծեծուած սիսեռ. Մեծ Պահքի մէջ Խարբերդի
կնկան ուտելիք.
Թանտըր — թանիկի մէջ չորցած հաց.
*Թառփոշ — պնակ.
Թաղուկ — ջահքին մէկ մասը, մանածէ շին-
ուած.
*Թեւեպանք — կարկին.
Թէկէք — որթի տերեւ.
Թէն — չուան.
Թէվէթուր — չափազանցեկ.
Թթալիկ — ծեծուած, աղցուած չոր թուլ.
Թիլէք — բարկացող.
Թիլէ — կտոր, (խալիուրմայի).
Թոթոպալ — չորդրորդ.
*Թորթ — Ադամայ թուղ.
Թորթրալ — մանր մանր անձրեւ գալ.
Թունայ — շատ.
Թուրուտի — դող.
Թրիք — քակոր, աթար.
Թօփէլ — ժողովէլ.

Ժ

Ժմիկ — հանիկ, ժամանիկ.
Ժուր — իւղ, «խառնամայ».

Ի

Իշիկ — բաժնիկ, ելէկ.
Իշին — ստեպիկ.

Լ

Լալապնտիկ — տարիմ, մեռնիկ.
Լակաման — շուներու ուտելիք կամ խմելիք
աման.
Լարող — չուանը որ կը գործածուի ջուլհակու
գործութեան մէջ առէջին թելերը, պուլակները
իրարմէ զատող.
Լէփէլլա — անթի.
Լիսեռ — ջահքին ճողին ետեւի կլոր փայտը.
Լիկի — գուռը չորցուելու համար գործածուած
փայտի կտորը որ դուռը բաց կը պահէ.
Լիքտալ — օրորուիկ.
Լող — կլոր մեծ քար մը որով տանիքները կը
լողեն.
Լողէլ — լողը տանիքին վրայ տանիլ բերելու
գործողութիւնը որ կ'ընեն անձրեւէն անմիջապէս
ետք, տանիքին հողերը ամրացնելու համար.
Լողիկ — այն փայտը որուն միջոցով լողը
գիւրութեամբ կը շարժի.
Լոշ — պղտիկ թանձր հաց.
Լուիկ — պղտիկ կուլ, բղիկ.
Լուսաւոր — կայր.

Լպուտիկ — անկրթօրէն ուտել, լափել.
Լփին — շատ կծու բոյս մը.
Լօլօխ — մեծ.
*Լօլլա — լուրիս.

Խ

*Խալիպապալ — բամպակ, դարձանածաղիկ.
Խաչեկաթ — երկաթեղէն կահ մը.
*Խաչկալի — տարակուսիկ.
Խարամանիկ — չորցուած ծիրան.
Խաւիթ — հացին երեսը եփելէ առաջ քուլիք
խմիրի և ջուրի նոսր խառնուրդ մը.
Խաւթիկ — ստեպիկ.
Խուրտուշամ — սատիկ յոգնիկ.
Խզտիկ — պատուէլ.
Խէր — մանուշին քամուքէն յառաջ եկած քաղցր
հիւթ մը.
Խիլիկ — կոկորդ, բերան.
Խճէճ — բամպակը տակաւին մէջը չոր խողակ.
*Խճխ — մանր տանձ.
Խոցիկ — թան հարելու կարաս.
Խշվաշ — բամպակը պարպուած չոր խճէճ.
Խոլոր — բոյս մը.
Խորտիկ — գարձնիկ (աչքերը) գէշ գէշ նայիլ.
*Խոճակոճ — խառնուած.
Խոնճան — վարալիք կապելու կապ.
*Խոջխոջ — գետնախնձոր.
Խոցաւոր — սգաւոր.
Խուլ — գոց.
Խուր — ամանի մը բերանը գոցելիք բան.
Խուլթ — բլլալ — անուշառնեկ.
Խուիկ — հին, կտրած կոշիկ.
Խուճիկ — կոկորդ, կուճիկ.
Խոտիկ — վառելի.
Խոտաւ — աղցուած, զտուած մանր ձուկ.
(Շարունակելի) 3. 3. 3.

“ԾԱՂԻԿ”Ի ԹԵՐԹՈՆԸ

ԾԱՂԻԿԻ յառաջիկայ քիւէն պի-
սի սկսինք հրատարակել, քերթոնի
ձեւով, մէկը այն հետաքրքարած
ու բազմակողմանի գործերէն, ո-
րոնցմով է. Ճ. Հարսի յաջողած է ա-
նուն մը շանիլ անգլիական ժամա-
նակակից գրականութեան մէջ: Այս
գործը — The Love Affairs of some Famous Men
— բոլորովին անցման մեր մէջ ցարդ
հրատարակուած երեսկայական
վէպերուն, կը խօսի հոշակաւոր մար-
դոց սիրային արկածներուն մասին,
հիմնուելով ամենէն վաւերական
կենսագիրներու վկայութեան վրայ:
ԾԱՂԻԿԻ այս քերթոնը հմայիչ
ընթերցում մը պահանջելէ զաւ-
պահովաբար պիտի բլլայ նաեւ հրա-
նանգիչ ու թելադրող:

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱԺԻՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՐԴԵՇԻ ԴԷՍ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Ծաղիկ»ի 20րդ թիւով ներկայացուցած էինք այն ընդհանուր պայմանները, զորս պէտք է նկատողութեան առնել, եթէ մէկը կ'ուզէ իր գոյքերը կամ շէնքը հրդեհի գէմ ապահովագրել: Այդ պայմաններուն տրամադրութիւնները ժողովրդականացնելու դիտաւորութեամբ, այսօրուրն կը սկսինք ամէն անգամ մէկ յօդուածի մը մասին մանրամասն բացատրութիւններ տալ:

30Ի. 1.—Ընկերութիւնը կ'ապահովագրէ այն ամէն ինչքերը, որոնք բոլորին մէջ նշանակուած են, հրդեհի և անկէ յառաջ գալիք վնասներու դէմ: Ապահովագրեալը պէտք է մանրակրկիտ կերպով յայտնէ իր անունը կամ ինչ անուն տակ գործելը, թէ բուն իսկ ինքն է տէրը, թէ՛ իբր փոխատու կամ իբր վաւերացեալ ներկայացուցիչ. ասոնցմէ զատ պէտք է իմաց տայ ընկերութեան իր շէնքին ինչ տեսակ կառուցում ըլլալը և ինչի՛ ծառայելը:

Առաջին յօդուածին մէջ կը տեսնուի թէ ընկերութիւնը հրդեհի գէմ կ'ապահովագրէ այն գոյքերը որոնք մանրամասնուած են բոլորին մէջ. ուստի պէտք է որ լաւ ուշադրութիւն ընէ յաճախորդը որ չգրուի հոն ոչ բառ մը աւելի եւ ոչ ալ պակաս, վասն զի ասով իր շահն է որ պաշտպանած կ'ըլլայ. այսպէս ընկերութիւնները ընդհանուր առմամբ շէնքի մը հիմերը գրեթէ միշտ դերձ կ'ընեն ապահովագրութենէ (fondations exclues). այս կէտը շատ կարեւոր է եւ յաճախորդին շահը կ'ուզէ զանոնք դուրս ընել. վասն զի շէնք մը փճանալէ յետոյ հիմերը գրեթէ միշտ կանգուն կը մնան եւ ասով գործածելի՛ շէնքին վերստին կառուցմանը առնուի, ուստի ջերմագէտ կը յանձնարարուի շէնքի մը, հրդեհի գէմ ապահովագրութեան առնել լաւ ուշադրութիւն ընել այս կէտին:

Այս կարգին կը պատկանի նաեւ Պօլսական յաճախորդներու մեծամասնութեան ճերմակեղէն ու զգեստեղէններն ալ դուրս ձգելը ապահովագրութենէ, ինչ որ ամենեւին յանձնարարելի չէ. վասն զի հրդեհի մը պահուն մարդ հապճեպ չփութուի ենթակուելով ամենեւին ժամանակ չունենար մտածելու իր զգեստեղէններուն որոնք հոյ ճարակ ըլլալով, ընկերութեան նէն առնելիք գումարէն մեծ բաժին մը կը ստիպուի անոնց նորէն գնման վատնել, եւ ասոր հետեւանօք իր առջի ունեցած կարասիները կարող չըլլար ստանալ: Այնպիսի անձեր կան որոնք հրդեհի պահուն, չփութուի են, անարժէք առարկայ մը առնելով տունէն դուրս փութացած են, կարծելով թէ թանկագին առարկաներ պարունակող պայուսակն է ան:

Ուստի միշտ պէտք է նախամեծար

համարել զգեստ ու ճերմակեղէններն ալ ապահովագրել, վճարելով անոնց համար ալ պէտք եղած ապահովագինը (prime).

Մեծ կարեւորութիւն ունի նաեւ ճշտապէս ըսելը ապահովագրեալ ինչքին ուրուն պատկանելու պարագան. շատեր չգիտնալով այս կէտը, կ'ապահովագրեն իրենց ինչքը ինչպէս որ խելքերնուն փչէ եւ կամ ինչպէս որ գրէ միջնորդը որուն դերը կը կայանայ ապահովագրութիւնը հապճեպ կերպով կարգադրուելուն մէջ, որպէս զի մի գուցէ արհեստակիցներէն մէկը ձեռքէն խլէ այդ յաճախորդը:

Այս պարագաներու մասին զանցառութենէ է որ, հրդեհի մը վերջ, երբ վնասը հատուցանելու պարագային, ընկերութեան գործակատարը պաշտօնական թուղթերը պահանջէ եւ այս թուղթերը ընդունելութեան ու վաւերացման համար ժամանակը անցնի, յաճախորդը անմիջապէս կը սկսի դանդաղանք տեղացնել ընկերութեան ու անոր գործակատարին գլխուն, առարկելով թէ իրեն զէմ անտեղի պատճառաբանութիւններ է որ կը յարուցուին, վնասը մէկ քանի որ վերջը վճարելու համար, առանց մտքէն իսկ անցնելու թէ ինքն է բուն իսկ պատճառը վնասին հատուցման երկարաձգուելուն: Ուստի ապահովագրողին շահը կը պահանջէ, որպէս զի անկա մանրամասն կերպով բացատրէ գործակատարին, խնդրոյն էութիւնը, առաջիկային անտեղի առարկութեանց չենթարկելու համար ինքզինքը:

Յաճախորդ մը նմանապէս պարտաւոր է մանրամասն նկարագրութիւնը ընել շէնքին կառուցման նկատմամբ. ըսել, զոր օրինակ թէ գետնէն վեր առաջին յարկը քարաշէն է, որպէս զի ըստ այնմ շէնքին իսկական արժէքին գնահատումը գիւրդին ըլլայ, կամ քարակիր տան մը պատը զամենքը փայտաշէն են, են:

Յաճախորդաց մեծամասնութիւնը կարելի է գաղափար անգամ չունի թէ ապահովագրուած շէնք մը երբ այրի, ընկերութեան ճարտարապետին գնահատման կենթարկուի. ասկէ կը սկսի յուսախաբութեանց շարքը յաճախորդին համար. վասն զի եթէ պակաս գումարով ապահովագրած է՝ շէնք մը, աւելորդ մասին տէրը կը նկատուի ապահովագրողը, իսկ թէ աւելի՛ ստանալիք վնասը համեմատաբար կ'իջնէ: Որով միշտ յանձնարարելի է ապահովագրել ըստ իսկական արժէքին, ոչ աւելի ոչ պակաս. բայց աւելի՛ պակաս քան թէ առաւել, որովհետեւ այս պարագային սրճափ որ աւելորդին ինք ապահովագրողը կը սեպուի չունեցածէն աւելին ապահովագրած ըլլալէն կարգ մը կասկածներու ու հարցութիւններու տեղի չտար, որոնք հաճոյք չէ որ կ'առթեն իրեն. եւ միւս կողմէ քանի որ, ըստ գնահատման արժէքն է որ դարձնալ պիտի ստանայ վնասը: Եթէ ունեցած վնասէն աւելին ալ ստանայ ընկերութեանէն, դարձեալ ապահով կրնայ ըլլալ թէ շատ չնչին գումար մըն է որ ձեռքը հասած է, վասն զի մեծագոյն մաս մը վատնուած է փաստաբաններու ու ապահովագրական միջնորդներու:

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

★ L'Argus ապահովագրական շարժութիւնը վերջին թիւին մէջ հրատարակուած են ֆրանսական ապահովագրական ընկերութեանց 1902 տարւոյն գործառնութիւնները: Այդ գործառնութիւններու թուանշաններէն կ'երեւայ թէ «Իւնիոն» առաջնակարգ տեղը կը գրաւէ բոլոր ֆրանսական ապահովագրութեանց մէջ: «Իւնիոն» 1902 տարւոյն, 17 միլիոն ֆրանքի ապահովագին (prime) գանձած է: «Իւնիոն» իր գործառնութեանց մեծ մասը ֆրանսայէ դուրս կ'ստարածէ: 17 միլիոնի գանձումը փոխարէն «Իւնիոն» նոյն տարւոյ ընթացքին 9 միլիոն ֆրանքէն աւելի հատուցում ըրած է և 2 միլիոն ֆրանքի ալ զուտ շահաբաժին վճարած է բաժնետէրերուն:

★ «Ռոսիա» ապահովագրական ընկերութիւնը Պոլսոյ իր գործակալութիւնը մասնաճիւղի (succursale) վերածեց: Արտաշէս էֆ. Հիւրմիւզ որ ցարդ կը վարէ նոյն ընկերութեան Արեւելքի ընդհանուր քննիչի պաշտօնը, այս առթիւ Տիֆլիս անուանուած է Պոլսոյ մասնաճիւղին:

★ ԲԵՆՏԻՔԻ ՀՐԴԵՇԻ. — Երբամտուն մը այրած է երկաթուղիի կայարանին մօտ. կը պատկանէր Գառնիկ Լյամբեանի (Գորթիւնի երկաթուղիի կայարանին պետը) և Ֆէրախնաւ Սալէմի (Ուսուցիչ Կալաթա Սերոյին մէջ): Ապահովագրուած էր մէջի ապրանքներով «Իւնիոն»ի՝ 22500 ֆրանքի: Այս գումարը տակաւին անվճար կը մնայ, որովհետեւ կասկածի մը առթիւ կառավարութիւնը քննութիւն բացած է:

★ Լեղիէնի մէջ (Տարառնէլ) երեք խանութներ այրած են. միայն մէկը ապահովագրուած էր «Պարան»ին 2000 ֆրանքի:

★ Գառլ Պոմոնդի, նախկին գործարանատէր Երիշի համահուն. դարեւորի հաստատութեան (այժմ անանուն ընկերութիւն), որ անցեալ շարժութեւ մեռաւ, Պերլինի «Վիլիքի» ընկերութեան ապահովագրուած էր 30,000 ֆրանքի:

★ Յառաջիկայ ուրբաթ, Սիմոն էֆ. Գոյս սերլեան կը մեկնի Բարեղ, ուր պիտի մնայ երկու ամիս, ընկերութեան կեդրոնին մէջ կարգ մը գործերով զբաղելու համար:

★ Մեզ կը հաղորդուի թէ մէկ քանի օր առաջ անգլիական շոգեհատային ընկերութեան, շոգեհատներէն մին Քալաթի առջեւ յունական Տիֆլիզի տառապատանաւուն ընդհանրելով ծանրապէս վնասած է անոր. այս առթիւ վնասուած են նաեւ տառապատանաւուն մէջ զրուհուած ապրանքները: «Մանհայմ» ապահովագրական ընկերութիւնը, որ 18000 ֆրանքի ապահովագրած էր տառապատանաւորը և ապրանքները, իր դեպքատան միջոցաւ անմիջապէս թէեւ հեռագրեց Տարառնէլի իշխանութեանց թիւլ չտալ որ ձոնազն ընկերութեան շոգեհատը նեղուցէն դուրս ելլէ, սակայն մինչեւ իշխանութեանց տեղեկութիւն ստանալը, անգլիական շոգեհատը արգէն անցած էր: «Մանհայմ» ապահովագրական ընկերութիւնը դատ բացած է վերոյիշեալ անգլիական շոգեհատային ընկերութեան դէմ: Յունական տառապատանաւոր ապահովագրուած էր նաեւ իտալական «Ռեուսիոնէ Արբիտալ» ընկերութեան կողմէ:

★ Սամոնի մէջ մեռած է Գրիգոր Մենս՝ ծիկեան որ իր կեանքը 500 ոսկիի ապահովագրած էր ամերիկեան «Միւլտալ» ընկերութեան:

Արտօնատէր Ա. ՍԱԳԱՆԱՆ

Տպագրութիւն Սագանան
Կալաթա, Գուրլոնցի իւան քիւ 7

ԱՐԱՄ ԳԱՐԱԳԱՅԵԱՆ

Ա.Տ.Ա.Մ.Ն.Ա.Բ.Ո.Յ.Ժ.

Պոլիս, Պանդե Գաբու, Պին Պիր Չեղիտին դիմաց
ԱՐԱՄ ԳԱՐԱԳԱՅԵԱՆ ամէն առաւօտ կանուխ կը գտնուի
Սկիւտար, Ինճալյէ, Տողրամանը փողոց իր բնակարանը
Ամէն օր 3—11 ժամել Պոլիս, Պանդե Գաբու, Պին-Պիր-Չեղիտին դիմաց
Կիրակի օրերը ժամագրութեամբ

Ա.ՊԱՌԻԿ Վ.Ա.ՃԱՌՈՒՄ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՎ

Եթէ կ'ուզէք ամէն տեսակ գոհարե-
ղէններ ունենալ, աժան ու ճաշակաւոր,
թէ՛ արեւելեան եւ թէ՛ եւրոպական ճա-
շակով պատրաստուած, ժամացոյցներ, ար-
ծաթեայ գաւազաններ եւլն. զիմեցէ՛ք
Պոլիս, Ոսկերչաց Շուկան, Մեծ-Փողոց,
Թիւ 13:

Հարիւրին 20 կանխիկ, միացեալին հա-
մար 100ին 5 մասնաւճար: Կանխիկ գնո-
ղին համար հարիւրին 5 զեղչ: Դործած-
ուած գոհարեղէնները եթէ վճարուած չեն՝
100ին 10 զեղչով ետ կ'առնուին. իսկ ա-
պառիկ գնողներէն՝ 100ին 15 զեղչով:

ՀԷԼՎԷՏԻԱ

Ա.ՊԱՂՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Հրդեհի, կեցաց եւ ծովային արկածներու դէմ
Ընդհանուր ներկայութեամբ
Բ. ՍԻՑ ԵՒ ԸՆԿ.
Կալէն, Պեդիս-Թեյնէլ Խան, Թիւ 23, 24, 25

ՅՈՎՍԷՓ ՊԱԼՊԱԼԵԱՆ

(ՄԵԼՐՈՒՆԻ)

Ա.Տ.Ա.Մ.Ն.Ա.Բ.Ո.Յ.Ժ.

Մուշաֆէրիէ Հիւանդանոցին եւ
Պարսկական Վարժարանին
Բերա, Մեծ փողոց, Թագսիմ, քիւ 61
Չըբանեան աբաղքամ

Պալպալեան ամէն օր ահաւայի ամէն
տեսակ հիւանդութիւններով տառապող-
ները կ'ընդունի, իսկ Ուրբաթ, Կիրակի եւ
Երեքշաբթի մինչեւ ժամը 5: Դիւերուան
ո եւ է ժամուան կարելի է զիմեր Պա-
լպալեան կ'երաշխաւորէ իր լեցուցած ու
չինած ահաւայի: Յորեկները ահաւայ
քաշել տալու համար որոշ վարձք մը չկայ:
Քաշել տուողին կամքէն կախեալ է:

Աղբաւեցումն մըի

ՖԷՆԻՔՍ ՕԹՐԻՇԻԷՆ

ԿԵՆԱՅ, ՀՐԴԵՀԻ, ԾՈՎՈՒ

ԿԱՅՍ. ԹԱԳ. ԱՌԱՆՁԱՇՆՈՐՀԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ՎԻԷՆԱ. 1860ԻՆ

Դրասենեակ՝ Հաճօքույո խան, քիւ 52, 53, 54, 55, 56

Լիազօր ներկայացուցիչ՝ Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

Ֆէնիքս Օթրիշիէն Ընկերութեան կենաց առաջնութեան օրինակ մը.—
35 տարեկան մէկը որ կ'ուզէ առաջնութեան Ֆէնիքս Օթրիշիէն Ընկերութեան
20,000 Ֆր. եւ քսանհինգ տարուան համար, տարեկան 925 80 Ֆր. պիտի վճարէ
ու պայմանաժամուն պիտի ստանայ 31,266 Ֆր. հնչուն յրամ ամբողջովին. իսկ եթէ
մեռնի զոր օրինակ, 10 տարիէն, իր ժառանգորդները՝ անմիջապէս պիտի ստանան
21,314.62 Ֆր.: Այս ամէն գումարները ԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ չեն, այլ ԻՐԱԿԱՆ, եւ Ֆէնիքս
Օթրիշիէն Ընկերութիւնն այս գումարներուն վճարումը կ'երաշխաւորէ իր բոլորով:

Կ. ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԵՒ Յ. ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԹԵՅԻ ՄԵՍ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Պոլիս, Պանդե Գաբու

ձեկալ պէյ խանին կից, քիւ 10

ԱՁՆԻԻ ԹԵՅԵՐ

Ա.Ճ.Ա.Ն. ԹԵՅԵՐ

ԹԵՅԻ ԸՆՏԻ ԽՈՒՆՈՒԳՆԵՐ

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

ԹԵՅԻ ԽՈՒՆՈՒԳՆԵՐ

ԱՆՄԻՏԵԼԻ

ՏԵՍԱԿՈՎ ԵՒ ԳԻՆՈՎ

Գաւառներէ կ'ընդունուին ամէն քանա-
կութեամբ յանձնարարութիւններ եւ կը
կատարուին ամենայն ճշգրտագոյնութեամբ

ՈՒԷՍԴԵՐՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԴԵՍ

Ա.Ն.Գ.Լ.Ի.Ա.Կ.Ա.Ն

Ա.ՊԱՂՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿ.

ՀԻՄՆ.ԵԱԼ. 1851ԻՆ

Հաւանաւորութեան քաւաքը Ա. Ո. 6000000
Պարտաւորութեան քաւաքը » » 1250000
Վճարեալ քաւաքը » » 410000

Հրապարակիս ծանօթ Ֆրանս. եւ Գերմ. ըն-
կերութեանց դրամագումարը 100,000ԵՑ աւելի է
Ուեստըրն Ընկ. Տրիբունի ղէմ ամէն կար-
գի գործեր կ'առաջնութեամբ վնասները
տեղւոյն վրայ եւ անմիջապէս կը հատու-
ցանէ:

Ներկայացուցիչ Թուրքիոյ
ԳԱՌՆԻԿ ԱՍՏՈՒԱԾԱՍՏՈՒՐ

Պոլիս, Սալիմ-Համի, Բալլեբէն Օղլա Խան Թիւ 43
Տեղւոյն եւ ծանօթ Ֆրանս. եւ Գերմ. ընկերութեանց
պարտաւորութեան քաւաքը հետ քաւաքով
100%էն աւելի է, քան իր նկատարեցէ 125% է,
իւր ոչ երաշխաւորութեան մը չ'ընտրէ եւ չ'ընտրուի:

ՀԱՅ ՍՆՏՈՒԿՅԻ ՄԱԳՍՈՒՅ ԿԸԼԸՃՃԵԱՆ

Եսկի-Ջապրիէ

Ճամբորդներու համար 50% զեղչ

Ամուրիներու համար 100% զեղչ

Աղջիկներու համար 50% զեղչ

Չորս անգամ կարգուողներուն

Ջ Բ Ի

Թիւթ ամէնէն առաջնութեան ըմպելին է
Թիւթ ամէնէն աժան ըմպելին է
Թիւթ ամէնէն սննդարար ըմպելին է
Թիւթ է որ կը դիւրացնէ մարսողութիւնը

Ա. ԱԼԵՄԵԱՆ

ՄԵՍ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԹԵՅԻ

Թանգարան փողոց, քիւ 49

Ա. ԱԼԵՄԵԱՆ ԹԵՅԻ մեծ վաճառատունը
ունի ամէն տեսակ հոտաւէտ ու համեղ
աղիւս տեսակէ թէյեր, շատ աժան գինե-
րով: Գաւառներէ կ'ընդունուին ամէն տե-
սակ յանձնարարութիւններ եւ կը գոր-
ծադրուին կատարեալ ճշգրտագոյնութեամբ
եւ ուղղութեամբ:

Ա.Տ.Ա.Մ.Ն.Ա.Բ.Ո.Յ.Ժ. ԸՆԴՀ. ՄԹԵՐԳ
ՄՕՐԻՍ ՖԱՐԱՃԻ

Ղալաթիա, Միքրէպանի փողոց, ձեւիտ խան, 3
ԿԱՆԻԿ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՄ
Թուրքիոյ ամէն կողմերը կը ղրկուին
ապրանքներ

Ա.ՊԱՌԻԿ ՄԻ ՈՒՉԷՔ
ՉՊԻՏԻ ՏԱՄ

Ա.ՊԱՌԻԿ ՄԻ ՈՒՉԷՔ
ՉՊԻՏԻ ՏԱՄ

Պ Ա Լ Ք Ա Ն

ԱՌԱՆՁԱՃՆՈՐՀԵԱԼ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՊԱՅՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՍՈՖԻԱ
Դրամագլուխ, պահեստ եւ կրաշխաւորութեան գումար 7,500,000 ֆրանք

Դրամատունք Ընկերութեան՝ Պուլկար Ազգ. Դրամատուն՝ Սօֆիա, Անգլեւաւարական Դրամատուն՝ Լոնտոն,
Տոյէ Պանք՝ Պերլին, Օսմ. Կայս. Դրամատուն՝ Բարիզ, Քրէտի Լիոնէ՝ Կ. Պոլիս
Գործակալութիւնը Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ Ընդհ. Դերկայացուցիչ Թուրքիոյ ԱՐՇԱԿ ՈՒՆՃԵԱՆ
Կոստանդնուպոլիս, Ղալաթիա, Պանք Օթթոմանին դէմ, Թանթապուրուն խան

ՏԱՍԸ ՂՐՇ. ՄԻԱՅՆ վճարելով կարելի է ստորեւ եղած շրջանակներէն
մեկուն մէջ զետեղել ծանուցում մը **ԶՈՐՍ ԱՆԳԱՄ:**

		Ս Ի Մ Ո Ն Թ Է Լ Ե Ա Ն Առաջնակարգ Գերմակ Արանց համար հափու վրայ ամէն տեսակ Զգեստներու Դիւրամատչելի գիներ եւ պայմաններ Պոլիս, Հաճօբուլօ խան Թիւ 45 1-8
	«ՄՈՒՐՀԱՆԴԱՊ» 10 ՓԱՐՍ. ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ 10 ՓԱՐՍ. ԱՄԷՆ ԱՌԱՒՕՏ ԱՐՇԱԼՈՅՄԻՆ ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿԷ քաղաքական, ազգ., գրական, առեւտրական յօդուածներ, տե- սութիւններ, քրոնիկներ, թղթակցութիւն- ներ եւ օրուան ամենէն քարմ լուրերը, Ներքին, Արտաքին, Հեռագիր Տէր եւ Տնօրէն ՏԻԳՐԱՆ ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ 20, Պապը Ալի Ճատախսի, Կ. Պոլիս	
ԼԱ ՍԷԼԵՐԻԴԷ Ապանովագրական ընկերութիւն Ապակեղինաց եւ հայելիներու կտրելուն դէմ Ընդհ. Գործակալ Թուրքիոյ ԱՐՇԱԿ ՈՒՆՃԵԱՆ Ղալաթիա, Օսմ. Պանքային դէմ Թանթապուրուն խան 17-52		
	ԳԱՂՏՆԻՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ ՄՈԴՈՒԹԵԱՆ Հեղինակը Յովհ. Գաւարեան եւ Յովհ. Գազանեան Վաճառման կեդրոնատեղիներն են.— Վ. Մարգարեան գրատուն, Կ. Պոլիս, Մէր- ճան: Խաչիկ Թաշեան գրատուն Եւզոկիա: Գին 5 դրուշ. 1-4	